

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра теорії та методики дошкільної освіти

ПСИХОЛОГІЯ ДИТЯЧА

Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів

денної форми навчання
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

Мукачево
МДУ 2019

УДК 159.922.7
ББК 88.8

*Розглянуто та рекомендовано до друку науково-методичною радою
Мукачівського державного університету
протокол № 8 від 18 квітня 2019 р.
Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри теорії та методики
дошкільної освіти № 8 від 20 березня 2019 р.*

Укладач

Іванова В.В. - к.психол.н., доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти МДУ

Рецензент

Корнієнко І.О. - д.психол.н., доцент кафедри психології МДУ

П12

Психологія дитяча: навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів денної форми навчання освітнього ступеня Бакалавр спеціальності 012 «Дошкільна освіта» / укладач В.В. Іванова. - Мукачево : МДУ, 2019. - 104 с.

Анотація.

Пропонований навчально-методичний посібник призначений для ґрунтовного самостійного оволодіння навчальним курсом «Психологія дитяча». Система завдань, поданих у навчально-методичному посібнику, передбачає розкриття ключових понять кожної теми, містить формалізовану структуру головних логіко-психологічних елементів, включає розгортання смислових та змістовних блоків у запитаннях, тестових завданнях для самоконтролю, а також психологічні задачі та проблемні ситуації. До кожної теми семінарського заняття подано методичні рекомендації та алгоритм самопідготовки, перелік рекомендованої літератури, який орієнтує студента в дослідженнях актуальних проблем дитячої психології.

Навчально-методичний посібник розрахований на студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» денної форми навчання закладів вищої освіти. Матеріали посібника стануть у нагоді викладачам ЗВО для проведення семінарських та практичних занять зі студентами.

© МДУ, 2019

ЗМІСТ

	ПЕРЕДМОВА	5
I.	ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	6
1.1	Мета та завдання навчальної дисципліни	6
1.2	Назва модулів, тематика лекцій із дисципліни та їх зміст	7
1.3	Орієнтовна тематика семінарських занять із дисципліни для студентів денної форми навчання	13
II.	САМОПІДГОТОВКА ДО ЗАНЯТЬ ПЕРШОГО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ «ВСТУП У ПСИХОЛОГІЮ ДИТЯЧУ»	14
	Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до:	
2.1	- Семінарського заняття на тему: «Дитяча психологія у системі наук. Специфіка використання методів психологічного дослідження в умовах ЗДО»	14
	- Семінарського заняття на тему: «Закономірності психічного розвитку дитини»	16
2.2	Контрольні завдання для самоперевірки знань та вмінь із змістового модуля 1	20
III.	САМОПІДГОТОВКА ДО ЗАНЯТЬ ДРУГОГО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ «ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ У НЕМОВЛЯЧОМУ ТА РАНЬОМУ ДИТИНСТВІ»	24
	Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до:	
3.1	- Семінарського заняття на тему: «Психічний розвиток у немовлячому та ранньому віці»	24
3.2	Контрольні завдання для самоперевірки знань та вмінь із змістового модуля 2	28
IV.	САМОПІДГОТОВКА ДО ЗАНЯТЬ ТРЕТЬОГО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ «ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ДИТИНИ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ»	31
	Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до:	
4.1	- Семінарського заняття на тему: «Особливості спілкування в дошкільному віці»	31
	- Семінарського заняття на тему: «Особливості ігрової та художньої діяльності дітей дошкільного віку»	33
	- Семінарського заняття на тему: «Особливості навчальної діяльності дошкільників»	37
	- Семінарського заняття на тему: «Елементи трудової діяльності в дошкільному віці»	39
4.2	Контрольні завдання для самоперевірки знань та вмінь із змістового модуля 3	41

V.	САМОПІДГОТОВКА ДО ЗАНЯТЬ ЧЕТВЕРТОГО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ «РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ДИТИНИ»	49
	Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до:	
5.1	- Семінарського заняття на тему: «Розвиток уваги та мовлення у дитини від народження до 6 років»	49
	- Семінарського заняття на тему: «Розвиток відчуттів та сприймання у дитини від народження до 6 років. Розвиток пам'яті»	52
	- Семінарського заняття на тему: «Розвиток мислення та уяви у дитини від народження до 6 років»	55
5.2	Контрольні завдання для самоперевірки знань та вмінь із змістового модуля 4	59
VI.	САМОПІДГОТОВКА ДО ЗАНЯТЬ П'ЯТОГО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ «РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ВІД НАРОДЖЕННЯ ДО 6 РОКІВ»	68
	Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до:	
6.1	- Семінарського заняття на тему: «Формування особистості дошкільника»	68
	- Семінарського заняття на тему: «Самосвідомість та самооцінка у дітей дошкільного віку»	70
	- Семінарського заняття на тему: «Особливості морального розвитку дитини»	73
	- Семінарського заняття на тему: «Темперамент дошкільника та його врахування в навчально-виховній роботі»	76
6.2	Контрольні завдання для самоперевірки знань та вмінь із змістового модуля 5	79
VII.	ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА РЕФЕРАТИВ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	89
VIII.	ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА МОДУЛЬНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ	90
IX.	ГЛОСАРІЙ	92
X.	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	102

ПЕРЕДМОВА

Матеріали навчально-методичного посібника «Психологія дитяча» для самостійної роботи студентів складені відповідно до програми вивчення дисципліни «Психологія дитяча», які передбачають підготовку відповідей на контрольні запитання та завдання, а також розв'язання тестових, творчих завдань і проблемних ситуацій.

Мета навчально-методичного посібника – забезпечення якісної практичної підготовки студентів у проблемах психічного розвитку дитини на різних вікових етапах дошкільного дитинства. Матеріали посібника дозволяють закріпити теоретичні знання студентів у межах програмного змісту дисципліни, розвинути у них вміння їх застосовувати при аналізі конкретних психологічних феноменів і ситуацій.

У результаті роботи з навчально-методичним посібником студенти повинні знати: передумови виникнення та історію становлення психології дитячої як науки; основні психологічні концепції психічного розвитку дитини; методи дослідження психіки дитини; критерії періодизації психічного розвитку дітей дошкільного віку; фактори та основні закономірності розвитку психіки дитини; особливості психічного розвитку у немовлячому, ранньому та дошкільному дитинстві; психологічну характеристику діяльності дитини в дошкільному віці; особливості розвитку пізнавальних процесів дитини; особливості розвитку особистості дитини від народження до 6 років, умови формування психологічної готовності до школи.

Матеріал навчально-методичного посібника покликаний сформулювати у студентів такі вміння: самостійно працювати; вивчати наукову літературу; об'єктивно оцінювати структурні зміни, новоутворення, що формуються з віком у психіці та діяльності дитини, знаменуючи собою переходи до нових ступенів розвитку; ставити і вирішувати дослідницькі завдання щодо розвитку окремих психічних процесів на різних вікових етапах дошкільного дитинства; використовувати методи дослідження розвитку дитини; проводити діагностику психічного розвитку з метою вивчення індивідуальних особливостей дитини.

Основне завдання навчально-методичного посібника полягає в тому, щоб запропонувати студентам різні шляхи самостійного пошуку знань, індивідуального опрацювання матеріалу. З цією метою подано план проведення семінарського заняття, методичні рекомендації із самопідготовки до заняття та алгоритм, який включає: здійснення самоаналізу змісту лекції з відповідної теми та надання відповідей на запитання для самоконтролю; розкриття змісту ключових понять теми; перевірка своїх практичних умінь; виконання завдань для самостійної роботи; перевірка власних знань з теми за допомогою тестових завдань; список рекомендованої літератури.

Навчально-методичний посібник розрахований на студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» денної форми навчання. Матеріали посібника стануть у нагоді викладачам закладів вищої освіти для проведення семінарських занять зі студентами.

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Програмою передбачено вивчення дисципліни «Психологія дитяча» в 5 семестрі. Дисципліна розглядається як складова змісту навчальної підготовки бакалаврів і побудована на відповідних наукових теоретичних засадах та практичній підготовці.

Зміст дисципліни є доступним для студентів освітнього ступеня «Бакалавр» й розрахований на засвоєння його кожним студентом. Основним завданням викладача є формування у студентів знань, надання їм практичної спрямованості та формування вміння використовувати їх у практичній діяльності.

Мета вивчення навчальної дисципліни – засвоєння студентами наукових даних про вікові та індивідуальні особливості розвитку дитини, що допоможе їм краще пізнавати своїх вихованців і на підставі цих знань ефективно керувати формуванням особистості кожної дитини і групи в цілому.

Завданнями викладача, реалізація яких забезпечить досягнення цієї мети, є:

- 1) ознайомити студентів із сутністю дитячої психології як науки; розкрити закономірності психічного розвитку дитини від народження до семи років;
- 2) поглибити знання студентів щодо особливостей спілкування, діяльності, пізнавальних та емоційно-вольових процесів, а також особистості дитини;
- 4) виховувати в них відповідальне ставлення до ролі майбутнього вихователя дошкільного закладу, прагнення збагачувати й удосконалювати знання і вміння;
- 5) виробити у студентів уміння психолого-педагогічного прогнозування;
- 6) формувати у студентів навички діяти відповідно своїх професійних обов'язків у конкретних ситуаціях; уміння використовувати набуті знання у практичній професійній діяльності.

В результаті вивчення даного курсу студент повинен:

Знати: особливості розвитку діяльності і спілкування дітей дошкільного віку; розвиток психічних процесів у дітей раннього та дошкільного віку; становлення самосвідомості дитини-дошкільника; психологічну готовність дитини до систематичного навчання в школі.

Уміти: аналізувати поведінку та різні види діяльності дошкільників; проводити дослідження, аналізувати зібрані дані, робити педагогічні висновки та прогнозувати психологічно обґрунтовані педагогічні заходи, поради щодо удосконалення освітнього процесу; приймати участь у професійних дискусіях і обговореннях, логічно аргументуючи свою точку зору; здійснювати самовдосконалення і саморозвиток на основі рефлексії

своєї діяльності; використовувати інноваційні технології в практичній діяльності; проявляти ініціативу і приймати адекватні і відповідальні рішення в проблемних ситуаціях;

Прослуховування курсу забезпечить формування у студентів системи компетенцій, які є критеріями оцінки якості знань з курсу:

Загальні компетенції: здатність застосовувати знання на практиці; уміння планувати та розподіляти час; уміння працювати самостійно; здатність до прийняття рішень; здатність до аналізу та порівняння отриманої інформації з іншими джерелами; здатність до самокритики; турбота про якість виконаної роботи; здатність до письмової і усної комунікації рідною мовою; навички роботи з комп'ютером; дослідницькі навички; базові знання в галузі, необхідні для освоєння педагогічних дисциплін; базові уявлення про процеси в суспільстві, які на сучасному етапі впливають на розуміння основних понять та явищ, які охоплює дисципліна.

Фахові компетенції: базові уявлення про закономірності психічного розвитку дітей від народження до 6 років; уміння продемонструвати знання з дисципліни «Психологія дитяча»; уміння застосовувати на практиці методи інвентаризації, аналізу, порівняння; володіння методами дослідження психіки дитини, уміння створювати необхідні умови для здійснення діагностики; навички з інформаційних технологій для обробки та систематизації матеріалів з курсу; здатність використовувати отримані знання для аналізу діагностичних даних; здатність практично застосовувати отримані знання із курсу при написанні курсових робіт, використання мультимедійних презентацій.

1.2. Назва змістових модулів, тематика лекцій та їх зміст

Змістовий модуль 1. Вступ у дитячу психологію

Тема 1. Сутність дитячої психології. Предмет і завдання дитячої психології.

Сутність дитячої психології. Дитяча психологія у системі гуманітарних наук. Роль дитячої психології у діяльності вихователя дошкільного навчального закладу. Значення періоду дитинства в психічному розвитку людини. Поняття росту та розвитку. Специфіка розвитку людської дитини. Дитинство як соціокультурний феномен. Місце дитячої психології в системі суміжних наук. Значення періоду дитинства в психічному розвитку людини.

Тема 2. Методологія і методи дитячої психології.

Методологічні принципи вивчення психіки дитини. Основні шляхи дослідження в дитячій психології. Планування та побудова дослідження.

Методи вивчення психіки дитини. Застосування методів дослідження вихователем закладу дошкільної освіти.

Тема 3. Сутність і закономірності психічного розвитку дитини.

Роль біологічних та соціальних факторів у психічному розвитку дитини. Психічний розвиток як засвоєння суспільно-історичного досвіду. Роль навчання і виховання у передаванні суспільного досвіду. Вплив соціальних умов життя на психічний розвиток дитини.

Основні закономірності психічного розвитку.

Тема 4. Рушійні сили та умови психічного розвитку дитини.

Діяльність як детермінанта психічного розвитку дитини. Провідні види діяльності дитини. Роль навчання у психічному розвитку дитини. Зони найближчого розвитку дитини. Навчання і сенситивні періоди розвитку психіки дитини.

Засади періодизації психічного розвитку дітей дошкільного віку. Періоди психічного розвитку у дитячому віці. Індивідуально-психологічні відмінності дітей.

Змістовий модуль 2. Особливості психічного розвитку у немовлячому та ранньому дитинстві

Тема 5. Психічний розвиток в немовлячому віці

Криза народження. Вроджені рефлекси новонародженого. Сенсорні здібності і «компетентність» новонародженого. Особливості соціальної ситуації розвитку немовляти. Мікроперіоди дитячого віку. «Комплекс пожвавлення» немовляти. Ситуативно-особистісне спілкування з дорослим і його роль у розвитку немовляти. Особливості пізнавальної активності у першому півріччі життя. Становлення цілеспрямованих рухів немовляти.

Ситуативно-ділове спілкування немовляти з дорослим. Розвиток ставлення до дорослого на першому році життя. Передумови розвитку мовлення. Розвиток маніпулятивних дій немовляти. Розвиток пізнавальної активності у другому півріччі. Становлення образу себе. Криза першого року життя.

Тема 6. Психічний розвиток дитини в ранньому віці

Оволодіння ходьбою та її значення в розвитку дитини. Ситуативно-ділове спілкування і предметна діяльність дитини. Оволодіння орудійними діями. Розвиток сприйняття. Особливості мислення в ранньому віці. Роль мови у розвитку дитини та у становленні її довільної поведінки.

Процесуальна гра дитини другого року життя. Психологічне значення символічних ігрових заміщень дитини. Становлення ігрових заміщень в ранньому віці. Поява елементів творчості в грі дітей раннього віку.

Ситуативність як головна характеристика раннього віку. Основні феномени кризи трьох років. Особистісні новоутворення в період кризи трьох років.

Змістовий модуль 3. Психологічна характеристика діяльності дитини в дошкільному віці

Тема 7. Особливості розвитку спілкування дорослого і дитини дошкільного віку. Спілкування та спільна діяльність дошкільника з ровесниками.

Онтогенез спілкування як найважливіший фактор психічного розвитку дошкільника. Форми спілкування у дошкільному віці. Модель оптимального спілкування педагога з дитиною. Роль експресивних засобів у спілкуванні дитини і дорослого.

Специфіка спілкування і спільної діяльності дошкільника з ровесниками та їх роль у його психічному розвитку. Порівняння спілкування дитини з дорослим та ровесником. Вплив спілкування з ровесником на психічний розвиток дошкільника. Розвиток форм спілкування і спільної діяльності з ровесниками у дошкільному віці.

Тема 8. Психологічні особливості ігрової діяльності в дошкільному віці.

Розвиток гри у дитини до 3-х років. Особливості сюжетно-рольової гри дошкільника. Природа сюжетно-рольової гри дошкільника. Поняття про сюжет та зміст сюжетно-рольової гри. Роль та ігрові дії дошкільника як центральний компонент сюжетно-рольової гри. Значення ігрових предметів для забезпечення уявної ситуації у грі. Класифікація дитячих ігор. Характеристика творчих ігор дошкільника. Характеристика ігор з правилами.

Рівні розвитку сюжетно-рольової гри у дошкільника. Формування передумов рольової гри. Прийоми активізації сюжетно-рольової гри. Організація сюжетно-рольової гри. Іграшки.

Тема 9. Психологічні особливості образотворчої та конструктивної діяльності дитини в дошкільному віці.

Зародження образотворчої діяльності у дитини до 3-х р. Розвиток образотворчої діяльності дошкільника. Стадії розвитку дитячого малюнка. Особливості малюнка дошкільника. Зв'язок малювання з грою та мовленням дитини. Розвиток конструктивної діяльності в дошкільному віці. Вплив зображувальної діяльності на психічний розвиток дитини.

Тема 10. Становлення навчальної діяльності в дошкільному віці.

Загальна характеристика навчальної діяльності в дитячому віці. Передумови формування навчальної діяльності у дошкільника. Умови

розвитку навчальної діяльності в дитячому віці. Основні рівні розвитку навчальної діяльності дітей.

Тема 11. Психологічні особливості побутової та трудової діяльності в дошкільному віці

Особливості побутової діяльності у дитини немовлячого віку. Характеристика побутової діяльності дитини раннього віку. Побутова діяльність у дошкільному віці.

Елементи трудової діяльності в ранньому дитинстві. Значення трудової діяльності дошкільника та розвиток її структури. Трудова діяльність дошкільника як передумова професійного самовизначення. Взаємозв'язок трудової діяльності та гри дошкільника. Розвиток компонентів структури трудової діяльності дошкільника. Оволодіння дошкільником новими видами і формами праці. Розвиток співпраці дошкільника з однолітками.

Змістовий модуль 4. Розвиток пізнавальних процесів дитини

Тема 12. Розвиток уваги та мовлення у дитини від народження до 6 р.

Види уваги у дошкільному дитинстві. Особливості уваги дитини немовлячого віку. Розвиток уваги у ранньому дитинстві. Досягнення у розвитку уваги в дошкільному віці. Психолого-педагогічні умови розвитку уваги дошкільника.

Розвиток мовлення в немовлячому віці. Розвиток пасивного мовлення. Поява активного мовлення. Особливості мовлення дитини раннього віку. Засвоєння нових форм та функцій мовлення. Перехід від засвоєння лексики до засвоєння граматики. Характеристика мовлення дитини дошкільного віку. Засвоєння всіх особливостей мови та функцій мовлення. Розвиток зв'язного мовлення дошкільника.

Тема 13. Розвиток сенсорно-перцептивної сфери дошкільника. Розвиток пам'яті

Початковий етап у сенсорно-перцептивному розвитку дитини. Особливості сенсорно-перцептивного розвитку дитини раннього віку. Сенсорно-перцептивний розвиток дитини від 3 до 7 р. Формування сенсорних еталонів у процесі орієнтувальних дій. Розвиток спостереження – цілеспрямованого сприймання. Розвиток різних видів сприймання дитини від народження до 6 років.

Початковий етап у розвитку пам'яті. Розвиток пам'яті в ранньому дитинстві. Види пам'яті у дошкільному віці. Виникнення елементів довільності пам'яті. Психологічно-педагогічні умови розвитку пам'яті.

Тема 14. Особливості мислення та уяви дитини від народження до 6 р.

Розвиток мислення у немовлячому віці. Характеристика мислення дитини раннього віку. Основні лінії у розвитку мислення дошкільника.

Розвиток міркувань дошкільника. Особливості міркувань дошкільника пов'язаних із пояснення явищ. Розвиток планування діяльності та операцій мислення. Психолого-педагогічні умови розвитку мислення.

Зародження уяви в ранньому дитинстві. Особливості розвитку уяви у дошкільному віці. Уява в молодшому та середньому дошкільному віці. Уява старшого дошкільника. Психолого-педагогічні умови розвитку уяви дошкільника.

Тема 15. Розвиток емоційно-вольової сфери у дошкільному віці.

Особливості емоційного розвитку у немовлячому віці. Емоційний розвиток у ранньому дитинстві. Емоційний розвиток у віці 3-6 р. Характеристика етичних почуттів дошкільника. Розлади емоційної сфери дошкільників.

Розвиток передумов волі у немовляти та у дитини раннього віку. Розвиток волі у дошкільному віці. Виникнення системи мотивації, підпорядкування мотивів. Психолого-педагогічні умови розвитку волі.

Змістовий модуль 5. Розвиток особистості дитини від народження до 6 років

Тема 16. Становлення самосвідомості дошкільника.

Розвиток передумов самосвідомості у немовлячому віці. Розвиток самосвідомості у ранньому дитинстві. Розвиток самооцінки у дошкільника. Розвиток самосвідомості у старшого дошкільника. Психолого-педагогічні умови розвитку самосвідомості.

Самооцінка як важливий компонент самосвідомості. Вплив дорослих та ровесників на формування самооцінки.

Тема 17. Розвиток мотиваційної сфери у дітей дошкільного віку.

Загальна характеристика мотивів поведінки дитини. Роль гри у розвитку мотиваційної сфери дошкільника. Самосвідомість і самооцінка дошкільника. Управління розвитком самосвідомості у дошкільників.

Тема 18. Моральне становлення особистості дошкільника.

Сутність морального розвитку. Погляди психології на проблему морального розвитку особистості дитини (Ж.Піаже, Л.Кольберг, П.Каптерев, В.Заньківський). Роль дорослого в моральному розвитку особистості дошкільника. Причини негативних особистісних утворень у дошкільників. Вікові зміни негативного ставлення дітей до моральних недоліків. Моральні судження й оцінки дітей дошкільного віку.

Тема 19. Темперамент у дошкільному віці.

Психологічні особливості темпераменту дітей від народження до 6 р. Особливості поведінки дітей з різними типами темпераменту. Індивідуальний підхід у вихованні дітей різних типів темпераменту.

Тема 20. Психологічна готовність дитини до систематичного навчання в школі.

Соціальна ситуація розвитку дитини при переході із закладу дошкільної освіти в школу. Мотиваційна готовність дитини до шкільного навчання. Пізнавальна готовність дошкільника до систематичного навчання. Вольова готовність дошкільника до входження у систему взаємовідносин шкільного середовища. Формування психологічної готовності дітей до навчання у школі.

1.3. Орієнтовна тематика семінарських занять з дисципліни

№ п/п	Назва семінарського заняття	Кількість годин
		<i>денна форма</i>
1	Дитяча психологія у системі наук. Специфіка використання методів психологічного дослідження в умовах ЗДО	2
2.	Закономірності психічного розвитку дитини	2
3.	Психічний розвиток у немовлячому та ранньому віці	2
4.	Особливості спілкування в дошкільному віці	2
5.	Особливості ігрової та художньої діяльності дітей дошкільного віку	2
6.	Особливості навчальної діяльності дошкільників	2
7.	Елементи трудової діяльності в дошкільному віці	2
8.	Розвиток уваги та мовлення у дитини від народження до 6 років	2
9.	Розвиток відчуттів та сприймання у дитини від народження до 6 років. Розвиток пам'яті	2
10.	Розвиток мислення та уяви у дитини від народження до 6 років	2
11.	Формування особистості дошкільника	2
12.	Самосвідомість та самооцінка у дітей дошкільного віку	2
13.	Особливості морального розвитку дитини	2
14.	Темперамент дошкільника та його врахування в навчально-виховній роботі	2
15.	Контрольний захід (контрольна робота)	2
Разом за семестр		30

II. САМОПІДГОТОВКА ДО ЗАНЯТЬ ПЕРШОГО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ «ВСТУП У ПСИХОЛОГІЮ ДИТЯЧУ»

2.1. Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до семінарського заняття на тему: «Дитяча психологія у системі наук. Специфіка використання методів психологічного дослідження в умовах ЗДО»

Мета заняття: поглибити і закріпити знання про предмет, завдання дитячої психології, методи дослідження психічного розвитку дитини, особливості застосування методів вивчення психіки дитини вихователем ЗДО. Прищепити студентам навички пошуку, користування і викладу навчального матеріалу з вивченої теми; виховувати у студентів уміння творчо дискутувати, аналізувати різні погляди, робити аргументовані узагальнення і висновки; виховувати зацікавленість дисципліною, прагнення отримувати нові знання самостійно.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Сутність дитячої психології.
2. Дитяча психологія у системі гуманітарних наук.
3. Роль дитячої психології у діяльності вихователя закладу дошкільної освіти.
4. Значення періоду дитинства в психічному розвитку людини.
5. Методологічні принципи вивчення психіки дитини.
6. Методи науково-психологічного вивчення дітей.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ІЗ САМОПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТТЯ:

Готуючись до заняття студентам варто звернути увагу на особливості становлення предмета психології дитячої – галузі науки, яка вивчає закономірності психічного розвитку дитини від народження до вступу до школи, на завданнях, які ставить перед собою дитяча психологія.

Запитання та завдання за цією темою передбачають акцентування уваги студентів на принципових особливостях різних наукових методів дослідження у дитячій психології, їх різновидів; знання ними основних принципів їх застосування, сильних та слабких сторін кожного з методів; вимог, що пред'являються до їх складання та проведення.

АЛГОРИТМ САМОПІДГОТОВКИ

I. Проаналізуйте зміст лекцій 1-2. Дайте відповідь на такі запитання:

1. Що є предметом дитячої психології? Які основні завдання покликана вирішувати сучасна психологія дитяча?

2. Чим важливий період дошкільного дитинства в розвитку психіки людини?

3. У чому виявляється зв'язок дитячої психології з іншими психологічними науками?

4. З яких основних розділів складається дитяча психологія?

5. Чому дитяча психологія є однією з основних галузей психологічної науки в підготовці вихователів закладів дошкільної освіти?

5. Які методи психологічного дослідження використовуються при вивченні психіки дитини?

6. Охарактеризуйте методологічні принципи вивчення психіки дитини.

7. Охарактеризуйте основні та допоміжні методи психологічного дослідження.

7. Чим відрізняється вивчення дітей вихователем закладу дошкільної освіти від науково-психологічного дослідження?

II. Розкрийте зміст понять: *дитяча психологія, предмет дитячої психології, дошкільне дитинство, методи, принципи, психологічний факт, спостереження, експеримент, бесіда, соціометрія, тести, аналіз продуктів діяльності.*

III. Перевірте свої практичні вміння:

Встановити зв'язок дитячої психології з іншими науками про людину. Обґрунтувати теоретичне та практичне значення психології дитячої для професії вихователя закладу дошкільної освіти.

Розкрити класифікацію методів вивчення психіки дитини.

Розробити план конкретного формульованого експерименту.

Розробити план дослідження з використанням методу бесіди.

IV. Виконайте завдання:

Завдання 1.

Складіть класифікаційну схему методів психології дитячої (довільна форма виконання).

Завдання 2.

Підготуйте коротку доповідь на одну із запропонованих тем:

«Актуальні проблеми сучасної психології дитячої».

«Причини виникнення психології дитячої».

«Роль дитячої психології в професійній діяльності вихователя».

Завдання 3.

Законспектувати: Максименко С.Д. Методи дослідження особистості // Практична психологія і соціальна робота. — 2004. — № 7. — С. 1—8.

Завдання 4.

Чи погоджуєтесь ви з наведеними твердженнями? Відповідь обґрунтуйте.

1. «Психологія для педагога є однією з найнеобхідніших дисциплін, бо він у процесі виховання постійно перебуває у колі психічних явищ» (К.Д.Ушинський).

2. «Чим більше фактів у дослідника, тим надійніші і точніші його висновки про психологічну природу явищ, що вивчаються» (Г.Люблінська).

3. «Дитяча психологія, як і будь яка наука, ґрунтується на фактах, на реальних явищах дійсності» (Г.Люблінська).

4. «Виховувати і навчати дитину, вивчаючи її. Вивчати дитину, виховуючи і навчаючи її» (С.Рубінштейн).

Завдання 5.

Прочитайте уважно завдання та дайте відповідь на них:

1. Із позиції діалектико-матеріалістичного розуміння психіки дитини, методи психологічних досліджень мають відповідати методологічним принципам. Недоліки одного методу компенсуються застосуванням у дослідженнях інших методів, які об'єктивно вивчають психіку. *Чому дослідник не може обмежитися використанням якогось одного методу, наприклад методу спостереження? У чому недоліки методу спостереження?*

2. Вам необхідно дослідити особливості уваги дітей 5 років. *Які продукти діяльності дитини ви вивчите, щоб отримати необхідні дані? Обґрунтуйте свою думку.*

3. Коли всі діти в групі були зайняті ігровою діяльністю, вихователька покликала до себе Михайлика (4 роки 6 місяців) і почала ставити запитання запланованої з ним бесіди. *Чи відповідатиме Михайлик? Якщо відповідатиме, то чи можна вважати його відповіді достовірними?*

4. Багато дослідників зазначає, що під час спостереження людина бачить те, що вже знає, а невідоме проходить повз її увагу. *Чи правомірне таке судження? Що потрібно зробити, щоб спостереження було ефективним?*

Список рекомендованої літератури: [7, 8, 18, 22, 25, 27]

Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до семінарського заняття на тему: «Закономірності психічного розвитку дитини»

Мета заняття: поглибити і закріпити знання про сутність та закономірності психічного розвитку дитини від народження до 6 років. Розкрити основні критерії періодизації психічного розвитку дитини. Прищепити студентам навички пошуку, користування і викладу навчального

матеріалу з вивченої теми; виховувати у студентів уміння творчо дискутувати, аналізувати різні погляди, робити аргументовані узагальнення і висновки; виховувати зацікавленість дисципліною, прагнення отримувати нові знання самостійно.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Роль біологічних і соціальних факторів у психічному розвитку дитини.
2. Основні закономірності психічного розвитку.
3. Діяльність як детермінанта у психічного розвитку дитини.
4. Роль навчання у психічному розвитку дошкільника.
5. Засади періодизації психічного розвитку дітей дошкільного віку.
6. Індивідуально-психологічні відмінності дітей.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ІЗ САМОПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТТЯ:

Готуючись до заняття студентам варто звернути увагу на особливості та закономірності психічних змін, реалізацію потенціалу дитини на кожному віковому періоді дитинства. У процесі вивчення рекомендованої літератури варто акцентувати особливу увагу на різноманітні теоретичні підходи щодо сутності та особливостей вікового розвитку дитини.

При виконанні завдань студенти мають звернути увагу на біогенетичні підходи дослідження психіки дитини, психоаналітичні теорії дитячого розвитку.

Відповіді на поставлені запитання передбачають знання студентами природного та соціального в психічному розвитку, а також відмінностей між зовнішніми та внутрішніми умовами розвитку, визначення ними цих понять.

АЛГОРИТМ САМОПІДГОТОВКИ

I. Проаналізуйте зміст лекцій 3-4. Дайте відповідь на такі запитання:

1. В чому сутність поняття «психічний розвиток»?
2. Що таке кількісні та якісні зміни психічного розвитку?
3. Що є умовами психічного розвитку і яка їх характеристика?
4. Що таке закономірності психічного розвитку?
5. Які є рушійні сили психічного розвитку в онтогенезі?
6. Які основні підходи до проблеми співвідношення навчання і розвитку?
7. Хто є представниками біогенетичних теорій психічного розвитку?
8. Які є психоаналітичні теорії психічного розвитку дитини?
9. В чому суть теорії соціального наuczіння і хто є її представником?
10. В чому суть когнітивного підходу Ж.Піаже?
11. Які є критерії періодизації психічного розвитку дитини?
12. Що таке стабільні періоди та кризи?

13. Які є кризи психічного розвитку в дитинстві?

II. Розкрийте зміст понять: *біологічні фактори, соціальні фактори, психічний розвиток, закономірності розвитку, новоутворення, зона найближчого розвитку, провідна діяльність, соціальна ситуація розвитку, навчання, виховання, госпіталізм, _енситивні_ть, періоди психічного розвитку, рушійні сили психічного розвитку, вікові кризи.*

III. Перевірте свої практичні вміння:

Розглянути погляди представників біологізаторської та соціологізаторської концепцій і довести, чому вони не можуть бути взяті за основу розуміння закономірностей розвитку дитини.

Розкрити умови засвоєння суспільного досвіду.

Дати визначення біологічних і соціальних факторів і з'ясувати їх роль у розвитку дитини.

Охарактеризувати основні закономірності психічного розвитку.

Дати характеристику віковим кризам дітей.

Довести, що вікова періодизація психічного розвитку – фундаментальна проблема психології, знання її необхідне кожному педагогу.

Обґрунтувати необхідність урахування індивідуально-психологічних відмінностей дітей у навчально-виховному процесі.

IV. Виконайте завдання:

Завдання 1.

Підготуйте коротку доповідь на одну із запропонованих тем:

«Особливості кризового періоду».

«Проблема сенситивних періодів психічного розвитку в сучасній дитячій психології».

«Роль спадковості, середовища, виховання в розвитку дитини».

«Проблема навчання і розвитку в сучасних психологічних дослідженнях».

Завдання 2.

Розробіть пам'ятку про основні закономірності психічного розвитку у дошкільному дитинстві (10-12 положень) для вихователів та батьків.

Завдання 3.

Чи погоджуєтесь ви з наведеними твердженнями? Відповідь обґрунтуйте.

1. «Природа хоче, щоб діти були дітьми, перш ніж стати дорослими. Зажадавши порушити цей порядок, ми витворимо скоростиглі плоди, що не матимуть ані стиглості, ані смаку і не забаряться зіпсуватися: ми отримаємо юних докторів і старих дітей» (Ж.-Ж.Руссо).

2. «У дітей власна манера бачити, думати, відчувати, і нема нічого безглуздішого за намагання замінити її нашою» (Ж.-Ж.Руссо).

3. «Навчання тільки тоді добре, коли воно створює «зону найближчого розвитку»» (Л.С.Виготський).

4. «Людиною треба народитися, щоб потім нею стати» (А.де Сент-Екзюпері).

5. «Дитина не розвивається і виховується, а розвивається, виховуючись і навчаючись» (С.Рубінштейн).

Завдання 4.

Уважно прочитайте ситуації та дайте відповіді на запитання.

Ситуація №1. Деякі батьки вважають, що недолік їхніх дітей – лінь, неслухняність, упертість, небажання працювати – визначені спадковістю. *Чи правомірні такі судження батьків? Дайте психологічне обґрунтування.*

Ситуація №2. Відомо, що в розвитку дитини важливу роль відіграє приклад батьків. *Чому іноді у працюючих батьків виростають ледачі та пасивні діти?*

Ситуація №3. Катя (5 років) тривалий час перебувала в лікарні прикутою до ліжка. *Чи вплине тривале нерухоме положення дівчинки на її розумовий розвиток? Відповідь обґрунтуйте.*

Ситуація №4. У сім'ї ростуть двоє дітей – Рома і Оля, зовсім різні за характером і здібностями. *Чому діти одних і тих самих батьків в одній сім'ї, виростають різними за характером і здібностями.*

Ситуація №5. Учені довели, що процес формування мозку тварини закінчується переважно до моменту народження, а в людини триває після народження і залежить від умов, у яких відбувається розвиток дитини. *Яка найважливіша особливість людського мозку, що відрізняє його від мозку тварин?*

Ситуація №6. У психічному розвитку існують сприятливі періоди для становлення психіки дитини. *Як називаються ці періоди? Яка їх роль у психічному розвитку дитини?*

Ситуація №7. Соціальне середовище формує особистість дитини. *Поясніть роль дорослого як посередника між дитиною і навколишнім предметним світом.*

Список рекомендованої літератури: [7, 8, 18, 22, 25, 27]

2.2. Контрольні завдання для самоперевірки знань і вмінь із змістового модуля 1 «Вступ у психологію дитячу»

Уважно прочитайте запитання або твердження та знайдіть правильну відповідь.

1. Дитяча психологія вивчає:

- а) зміст і форми навчання дітей;
- б) особливості розвитку зору і слуху у дитини;
- в) закономірності психічного розвитку дитини на різних етапах її формування.

2. Онтогенез – це:

- а) розвиток живих істот у процесі індивідуального життя;
- б) глибока психічна і фізична відсталість, яка виникає в перші роки життя дитини внаслідок дефіциту виховання;
- в) процес накопичення кількісних та якісних прогресивних змін психіки, що зумовлюють формування особистості.

3. Основоположником дитячої психології є:

- а) Г.С.Костюк;
- б) В. Прейер;
- в) К.Д.Ушинський.

4. У полі зору дитячої психології є:

- а) психічний розвиток дитини від моменту народження до вступу до школи;
- б) психічні процеси і якості особистості;
- в) формування особистості дитини протягом перших семи років;
- г) вікова динаміка розвитку особистості людини.

5. Специфіка вивчення дитини в психології полягає в тому, що досліджують:

- а) психічні процеси і якості окремо взяті;
- б) закони виникнення і становлення психічних процесів та якостей;
- в) вивчення психічного змісту кожного вікового періоду;
- г) вивчення дитини як члена суспільства.

6. Який з цих методів належить до емпіричних методів дослідження:

- а) бесіда;
- б) експеримент;
- в) тести.

7. Основною основою принципу детермінізму є:

- а) замкнений характер психіки, її повна незалежність від зовнішніх умов;
- б) психіка і діяльність виступають як дві сторони одного явища;

- в) зовнішні впливи діють через внутрішні умови;
- г) діяльність виступає як умова не тільки прояву, але й розвитку психіки дитини.

8. Стандартизовані методики, що мають за мету вивчення особистості як цілісної унікальної структури, це:

- а) опитувальники;
- б) анкети;
- в) проєктивні методики;
- г) тести.

9. Знайдіть правильне твердження:

- а) умови життя впливають на психічний розвиток дитини безпосередньо;
- б) умови життя не відіграють істотної ролі у психічному розвитку дитини;
- в) умови життя впливають на психічний розвиток дитини через її діяльність.

10. Який з цих методів належить до емпіричних методів дослідження:

- а) бесіда;
- б) експеримент;
- в) тести.

11. Основою принципу детермінізму є:

- а) замкнений характер психіки, її повна незалежність від зовнішніх умов;
- б) психіка і діяльність виступають як дві сторони одного явища;
- в) зовнішні впливи діють через внутрішні умови;
- г) діяльність виступає як умова не тільки прояву, але й розвитку психіки дитини.

12. Стандартизовані методики, що мають за мету вивчення особистості як цілісної унікальної структури, це:

- а) опитувальники;
- б) анкети;
- в) проєктивні методики;
- г) тести.

13. Знайдіть правильне твердження:

- а) умови життя впливають на психічний розвиток дитини безпосередньо;

- б) умови життя не відіграють істотної ролі у психічному розвитку дитини;
- в) умови життя впливають на психічний розвиток дитини через її діяльність.

14. Виберіть рядок, де перелічені основні закономірності динаміки психічного розвитку:

- а) гетерохронність, асинхронність, домінантність, комунікабельність, сенситивні періоди;
- б) гетерохронність, асинхронність, зміна детермінант розвитку, сенситивні періоди, стадіальність;
- в) гетерохронність, асинхронність, ампліфікація, ідентифікація, стадіальність, детермінованість.

15. Яку діяльність називають провідною?

- А) найулюбленішу, найцікавішу для дитини діяльність;
- б) діяльність, у зв'язку з якою відбуваються найголовніші зміни у психіці дитини;
- в) діяльність яка посідає найбільше місце в житті дитини.

16. Знайдіть найбільш правильне і точне визначення діяльності:

- а) діяльність – це система певних дій;
- б) діяльність – це система дій, що об'єднані між собою для одержання певного результату;
- в) діяльність – це взаємодія живого організму з навколишнім середовищем, внаслідок якої організм росте, розвивається, задовольняє свої потреби.

17. Яким тваринам властива розсудлива діяльність?

- А) плазунам;
- б) риbam;
- в) птахам;
- г) мавпам.

18. Навчання – це:

- а) цілеспрямована діяльність, пов'язана з пошуком і засвоєнням знань;
- б) цілеспрямований процес засвоєння знань, формування умінь і навичок;
- в) результат оволодіння системою знань, умінь і навичок;
- г) організований процес взаємодії педагога і дитини.

19. Виховання передбачає:

- а) формування світоглядних якостей особистості;

- б) формування певних установок, моральних суджень, тобто особистості загалом;
- в) розвиток спадкових якостей особистості;
- г) становлення особистості під впливом різноманітних чинників.

20. Яке з тверджень є правильне?

- А) навчання йде за розвитком;
- б) навчання істотно не впливає на розвиток психіки дитини;
- в) навчання веде за собою розвиток.

**III. САМОПІДГОТОВКА ДО ЗАНЯТЬ ДРУГОГО ЗМІСТОВОГО
МОДУЛЯ «ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ У
НЕМОВЛЯЧОМУ ТА РАННЬОМУ ДИТИНСТВІ»**

**3.1. Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до
семінарського заняття на тему: «Психічний розвиток у немовлячому та**

ранньому віці»

Мета заняття: поглибити та закріпити знання про психофізіологічний розвиток новонародженого, дітей немовлячого та раннього віку та їх індивідуальні особливості. Прищепити студентам навички пошуку, користування і викладу навчального матеріалу з вивченої теми; виховувати у студентів уміння творчо дискутувати, аналізувати різні погляди, робити аргументовані узагальнення і висновки; виховувати зацікавленість дисципліною, прагнення отримувати нові знання самостійно.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Психічний розвиток дитини у фазі новонародженості.
2. Загальна характеристика психічного розвитку немовлят.
3. Когнітивний розвиток дитини першого року життя.
4. Передумови формування особистості дитини. Криза першого року життя.
5. Формування предметної діяльності у ранньому дитинстві.
6. Розвиток спілкування з дорослими та однолітками.
7. Новоутворення пізнавальної сфери у період раннього дитинства.
8. Передумови формування особистості в ранньому дитинстві. Криза трьох років.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ІЗ САМОПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТТЯ:

Самостійна робота з цієї теми передбачає активізацію у студентів знань про особливий етап онтогенетичного розвитку людського індивіда, який починається від зачаття і проходить фази пренатального розвитку та початок психічного життя; особливості розвитку новонародженого, психічний розвиток немовляти, основні новоутворення цього періоду, кризи першого року життя; соціальну ситуацію розвитку, провідну діяльність та новоутворення в ранньому дитинстві, кризу трьох років.

АЛГОРИТМ САМОПІДГОТОВКИ

I. Проаналізуйте зміст лекцій 5-6. Дайте відповідь на такі запитання:

1. У чому полягають особливості фізичного та психічного розвитку новонародженої дитини?
2. Що таке криза новонародженого?
3. Що таке комплекс пожвавлення?
4. Яка характеристика соціальної ситуації розвитку немовляти?
5. Яка провідна діяльність немовляти?
6. У чому виявляється суть пізнавального розвитку немовляти?
7. Які новоутворення немовлячого віку?
8. Чим характеризується та супроводжується криза 1-го року життя?

9. Яка характеристика соціальної ситуації розвитку дитини раннього віку?

10. Яка провідна діяльність дитини раннього віку?

11. Які основні психічні новоутворення раннього віку?

12. Чим характеризується та супроводжується криза 3-го року життя?

II. Розкрийте зміст понять: *криза новонародженості, комплекс пожвавлення, рефлекс новонародженого, акт хапання, маніпулювання предметом, предметна дія, предметна діяльність.*

III. Перевірте свої практичні вміння:

Довести, що народження для організму є переломним моментом у його житті.

Охарактеризувати безумовні рефлекс новонародженого та з'ясувати їх роль у його житті.

Розкрити особливості соціальної ситуації розвитку в немовлячому віці.

Обґрунтувати погляди Л. Виготського про те, що дитина від народження є істотою соціальною, протиставивши поглядам інших психологів (З.Фройда, Ж.Піаже), які стверджували, що дитина в перші місяці життя асоціальна і живе у замкнутому колі.

Довести роль спілкування як провідної діяльності у психічному розвитку немовляти.

Описати особливості прояву кризи першого року життя.

Охарактеризувати особливості соціальної ситуації розвитку в ранньому дитинстві.

Розкрити роль ходіння не лише у фізичному розвитку, а й у психічному.

З'ясувати особливості предметної діяльності як провідної в ранньому віці.

Обґрунтувати новоутворення пізнавальної сфери в період раннього дитинства.

Розкрити кризу третього року життя.

IV. Виконайте завдання:

Завдання 1.

Заповнити таблицю «Характеристика психологічного віку дитини від народження до 3-ох років».

Психологічний вік дитини	Суперечності	Соціальна ситуація розвитку	Провідна діяльність	Новоутворення	Показники «кризи»
--------------------------	--------------	-----------------------------	---------------------	---------------	-------------------

Фаза новонародженого 0-2,5 міс.					
Немовля 2,5 міс. – 1 рік.					
Ранній вік 1-3 роки					

Завдання 2. Чи погоджуєтесь Ви з наведеними твердженнями? Відповідь обґрунтуйте.

1. «Світ входить у свідомість людини через двері органів зовнішніх чуттів. Якщо вони зачинені, то він не може зайти в неї, вступити з нею у зв'язок. Світ тоді не існує для свідомості» (Б.Пресп).

2. «Центральним, тобто особистісним, новоутворенням першого року життя є виникнення афективно заряджених уявлень, які і визначають поведінку дитини всупереч впливам зовнішнього середовища» (Л.Божович).

3. «Особливістю психічного розвитку немовляти є той факт, що розвиток органів чуття випереджує розвиток тілесних рухів і, більше того, створює передумови для їх формування» (Г.Урунтаєва).

4. «Доросла людина – центр будь-якої ситуації в немовлячому віці» (О.Шаграєва).

5. «Те, чого дитина не набула в ранньому віці, залишається прогалиною в наступні періоди, а деколи – й на все життя» (М.Щелованов).

6. «Головною особливістю раннього віку є ситуативність, яка полягає в залежності поведінки і психіки дитини від ситуації, яка сприймається» (О.Смирнова).

Завдання 3.

Уважно прочитайте ситуації та дайте відповіді на запитання.

Ситуація №1. Немовлята схильні до наслідування. У чому полягає істотна відмінність між наслідуванням у дитинчат тварин і людей?

Ситуація №2. У деяких сім'ях (і дитячих закладах) у дітей немовлячого віку спостерігається затримка в умінні діяти з предметами. Чим це можна пояснити? Відповідь обґрунтуйте.

Ситуація №3. Дитині 4-ри місяці. З іншої кімнати мати почула, як вона плаче, підійшла. Дитина припинила хникати, лежала спокійно, дивилась відкритими очима на маму. Мати взяла її на руки, почала заколисувати, дитина заснула. Що Ви можете сказати про психологічний розвиток дитини?

Ситуація №4. Михайлику (9 місяців) дуже подобається викидати іграшки з манежу або ліжечка. Мама постійно піднімає іграшки, а син дістає їх і знову кидає на підлогу. Як називаються дії хлопчика? Як має діяти мама малюка? Який вид мислення розвивається в малюка у цій ситуації?

Ситуація №5. Дитина раннього віку стала капризувати і не слухатися батьків. Якщо її просять «Надінь цю шапку!», то дитина категорично

відмовляється це робити. Але, якщо сказати «Не надягаю цю шапку», то вона одразу це зробить. *Яке психологічне явище приховане під цим фактом? Обґрунтуйте свою думку.*

Ситуація №6. Роман (2 роки 4 місяці) намагається сам одягатися. Одягаючи штанці, він стогне, у нього нічого не виходить. Втручається мама зі своєю допомогою.

- Я сам! – протестує хлопчик.

- Сиди спокійно, бо в тебе нічого не виходить, я тобі допоможу.

- Я сам хочу! – знову говорить дитина. *Чи можна вважати поведінку хлопчика як прояв упертості чи як прояв розвитку особистості? Обґрунтуйте свою відповідь, використовуючи знання особливостей психологічного розвитку дітей раннього віку.*

Ситуація №7. Педагоги вважають, що дітям раннього віку не можна гратися великою різноманітністю іграшок. *Як організувати предметну діяльність дітей з малою кількістю іграшок?*

Ситуація №8. «Не хочу каші», - кричить Іванко і відсуває від себе тарілку. «Може ти борщику поїси?» - запитує бабуся. «Хочу борщику» - кричить Іванко. Бабуся подає йому борщ, але онук знову відсуває тарілку, кричить і не їсть. *Проаналізуйте поведінку бабуся. Назвіть причину поведінки Іванка. Як запобігти такій поведінці в дітей раннього віку?*

Завдання 4.

Підготуйте коротку доповідь на одну із запропонованих тем:

- Індивідуальні відмінності немовлят.
- Забезпечення позитивних емоційних контактів дорослого з дитиною.
- Роль матері у психічному розвитку дитини першого року життя.
- Соціальна ситуація розвитку в ранньому дитинстві.
- Перехід від маніпулювання до предметних дій.
- Особливості перших уявлень дитини про себе.

Список рекомендованої літератури: [3, 6, 10, 17, 25, 27]

3.2. Контрольні завдання для самоперевірки знань і вмінь із змістового модуля 2 «Особливості психічного розвитку у немовлячому та ранньому віці»

Уважно прочитайте запитання або твердження та знайдіть правильну відповідь.

- 1. У новонародженій дитини краще розвинений і більш підготовлений до функціонування:**

- а) моторний апарат;
- б) сенсорний апарат;
- в) опорно-руховий апарат;
- г) артикуляційний апарат.

2. Провідною діяльністю дітей раннього віку є:

- а) навчальна діяльність;
- б) гра;
- в) спілкування з ровесниками;
- г) предметна діяльність.

3. Сензитивний період оволодіння ходінням і мовленням припадає на:

- а) період немовляти;
- б) раннє дитинство.

4. Чи є дитина істотою соціальною із самого народження?

- а) так;
- б) ні.

5. Коли у новонародженій дитини з'являється слухове зосередження?

- а) на 1-2 тижні життя;
- б) на 2-3 тижні життя;
- в) на 3-5 тижні життя.

6. Основними новоутвореннями новонародженого є:

- а) розвиток фізичного образу «Я»;
- б) виникнення почуття прихильності;
- в) комплекс поживлення.

7. Немовлячий період складається з двох підперіодів.

- а) так;
- б) ні.

8. Соціальна ситуація розвитку дитини-немовляти називається:

- а) «Ви»;
- б) «Вони»;
- в) «Ми».

9. Що є провідною діяльністю немовляти у I півріччі її життя:

- а) безпосередньо-емоційне спілкування дитини і матері.
- б) ситуативно-особистісне спілкування;
- в) предметно-маніпулятивна діяльність.

10. Коли у дитини виникає акт хапання?

- а) у I період немовлячого віку;
- б) у II періоді немовлячого віку.

11. Коли вперше з'являється почуття співпереживання?

- а) у немовлячому віці;
- б) у ранньому віці;
- в) у дошкільному віці.

12. Соціальна ситуація розвитку у дітей раннього віку має такий вигляд:

- а) «Дитина-Дорослий»;
- б) «Дитина-Предмет-Дорослий»;
- в) «Дитина-Дитина».

13. Основним новоутворенням психічного розвитку дітей раннього віку є:

- а) формування активного мовлення;
- б) формування системи власного «Я»;
- в) комплекс поживлення.

14. Гордість за досягнення є новоутворенням дитини:

- а) раннього віку;
- б) дошкільного віку.

15. Криза 3-х років характеризується:

- а) негативізмом, втратою безпосередності, феноменом «гіркої цукерки»;
- б) негативізмом, вередливістю, гонорливістю, свавіллям, знецінюванням того, що було для дитини цінним, протестом-бунтом та деспотизмом;
- в) негативізмом, упертістю, неслухняністю, довільною поведінкою, норовистістю, системою регуляції.

16. Феномен «Я сам» характерний для:

- а) кризи 1-го року життя;
- б) кризи 3-х років;
- в) кризи 6-7-ми років.

17. Як називаються вікові періоди, до яких належать діти:

- а) 1,5 місяців;
- б) 2 років;
- в) 5 років.

18. У дітей раннього віку:

- а) гальмування переважає над збудженням;
- б) гальмування і збудження однаково розвинені;
- в) збудження переважає над гальмуванням.

19. Назвіть реакцію дитини, звернену до дорослого, яка виявляється в тому, що дитина зосереджує погляд на обличчі людини; у маляти з'являється весела міміка, блиск очей, воно простягає рученята, інтенсивно перебирає ніжками, енергійно гулить і т.д.

- а) зорове зосередження;
- б) слухове зосередження;
- в) мовне спілкування з дорослим;
- г) комплекс поживлення.

**IV. САМОПІДГОТОВКА ДО ЗАНЯТЬ ТРЕТЬОГО
ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ «ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ДІЯЛЬНОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»**

**4.1. Методичні рекомендації та алгоритм підготовки
до семінарського заняття на тему: «Особливості спілкування в
дошкільному віці»**

Мета заняття: систематизувати та поглибити знання студентів з основ наукових теорій та сучасних досліджень щодо походження та розвитку спілкування; сформувати чітке уявлення про психологічні закономірності

розвитку форм спілкування з дорослими та однолітками в дошкільному дитинстві; вдосконалювати вміння обґрунтовувати свою думку та вести дискусію на етапі осмислення та закріплення матеріалу; виховувати інтерес до майбутньої професійної діяльності та відповідальність за розвиток та виховання дітей.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Онтогенез спілкування як найважливіший фактор психічного розвитку дошкільника.
2. Форми спілкування дитини з дорослими у дошкільному віці.
3. Розвиток спілкування та спільної діяльності дошкільника з ровесниками.
4. Вплив спілкування з однолітками на психічний та особистісний розвиток дошкільника.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ІЗ САМОПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТТЯ:

Самостійна робота з цієї теми передбачає активізацію у студентів знань про психологічні закономірності розвитку форм спілкування з дорослими та однолітками в дошкільному дитинстві; про онтогенез спілкування.

Готуючись до даного заняття слід також звернути увагу на ознаки відмінності спілкування дитини з дорослими та з ровесниками, про внесок різних форм спілкування у загальний та психічний розвиток дитини.

АЛГОРИТМ САМОПІДГОТОВКИ

I. Проаналізуйте зміст лекції 7. Дайте відповідь на такі запитання:

1. В чому полягає сутність спілкування у дошкільному віці?
2. Які мотиви спілкування дитини дошкільного віку?
3. Які форми спілкування дитини з дорослими змінюють одна одну протягом перших шести-семи років життя? Для якого віку вони характерні?
4. Які чинники визначають ставлення дитини до вихователя, пов'язані з їх спілкуванням?
5. Які причини конфліктів з однолітками?
6. Розкрийте відмінності між спілкуванням дитини з дорослими та однолітками.

II. Розкрийте зміст понять: *спілкування, мотиви спілкування, засоби спілкування, форма спілкування, психічний розвиток.*

III. Перевірте свої практичні вміння:

Розкрити традиції вивчення ролі спілкування в дитячому розвитку, які існують у вітчизняній психології.

Назвати спільне і відмінне у спілкуванні дитини з батьками і вихователями. Обґрунтувати думку.

Дослідити сформованість мовного спілкування з однолітками та дорослими в дітей конкретної вікової групи.

Описати ситуативне мовлення дошкільників.

IV. Виконайте завдання:

Завдання 1.

Складіть таблицю форм спілкування дитини дорослими та з однолітками (довільна форма виконання).

Завдання 2.

Підготуйте коротку доповідь на одну із запропонованих тем:

- Особливості педагогічного спілкування.
- Стили спілкування дитини з батьками.
- Спілкування хлопчиків і дівчаток.

Завдання 3.

Чи погоджуєтесь ви з наведеними твердженнями? Відповідь обґрунтуйте.

1. «Під час спілкування відбувається навчання і виховання людини, засвоєння нею різних форм соціального досвіду» (Б.Шоу).

2. «Спілкування – це різноманітні контакти між людьми, зумовлені потребами спільної діяльності» (С.Максименко).

3. «Предметом, або об'єктом, діяльності спілкування є інша людина, партнер по спільній діяльності. Конкретним предметом діяльності спілкування слугують кожного разу ті якості і властивості, які виявляються у взаємодії. Відображаючись у свідомості дитини, вони формують образ іншої людини і стають потім продуктом спілкування» (М.Лісіна).

Завдання 4.

Уважно прочитайте ситуації та дайте відповіді на запитання.

Ситуація №1: Дитина вередує: вимагає іграшку в магазині, не хоче їсти, плаче. *За допомогою яких засобів дорослий може заспокоїти дитину?*

Ситуація №2: Мама звернула увагу на те, що її син Дмитро (5 років) більше любить гратися сам, ніж з однолітками, або надає перевагу товариству дорослих. Від пропозиції погратися з дітками він відмовляється. *Назвіть можливі причини цієї ситуації. Який стиль спілкування реалізує мама?*

Ситуація №3: вихователька завжди налаштована на спілкування з дітьми. Однак спілкуватися вона може по-різному. Одного разу Іванко (5,5 років) розбив чашку. Вихователька закричала: Ах ти поганець! Завжди щось наробиш! *Якою може бути реакція дитини на такий стиль спілкування? Обміркуйте варіанти правильної поведінки вихователя з погляду психології спілкування.*

Ситуація №4: Олег змінив місце проживання і відповідно дошкільний заклад. Однак з часом стало помітно, що хлопчик дуже змінився: його поведінка стала некерованою, із садочка він проходив із синцями,

реагував на зауваження дорослих лише тоді, коли вони підвищували голос. Що спричинило такі зміни у поведінці Олега? Як діяти мамі?

Список рекомендованої літератури: [7, 8, 11, 18, 22, 25, 28]

Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до семінарського заняття на тему: «Психологічні особливості ігрової та художньої діяльності дітей»

Мета заняття: систематизувати та поглибити знання студентів про психологічні особливості ігрової та художньої діяльності в дошкільному віці; сформувані чітке уявлення про структуру сюжетно-рольової гри, стадії розвитку малюнка; сформувані вміння застосовувати теоретичні знання для визначення рівнів розвитку сюжетно-рольової гри; залучити до аналітичної діяльності на основі виконання завдань практичної роботи; підтримувати інтерес до майбутньої професії, нових засобів навчання.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Гра як провідна діяльність дітей дошкільного віку.
2. Структура та рівні розвитку сюжетно-рольової гри.
3. Роль дорослих у розвитку ігрової діяльності дитини.
4. Значення гри для психічного розвитку дитини.
5. Розвиток образотворчої діяльності дошкільника.
6. Малювання і стадії його розвитку у дошкільному віці.
7. Розвиток графічних образів у дошкільному дитинстві. Особливості змісту дитячих малюнків.
8. Вплив художньої діяльності на психічний розвиток дитини.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ІЗ САМОПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТТЯ:

Самостійна робота з цієї теми передбачає активізацію у студентів знань психологічних особливостей розвитку дитини; про гру як провідний вид діяльності, під час якої дошкільники опановують інші види діяльності, новоутворення у психічній та особистісних сферах, інтенсивний інтелектуальний розвиток дитини. Готуючись до даного заняття слід також звернути увагу на розвиток художньої діяльності дошкільника та її значення для психічного розвитку дитини.

АЛГОРИТМ САМОПІДГОТОВКИ

I. Проаналізуйте зміст лекцій 8-9. Дайте відповідь на такі запитання:

1. Які особливості розвитку гри у дитини до 3-х років?
2. Розкрийте природу сюжетно-рольової гри дошкільника.

3. Що становить зміст сюжетно-рольової гри?
4. Яку роль відіграють ігрові предмети для забезпечення уявної ситуації у грі.
5. Назвіть і дайте характеристику іграм дошкільників. Елементи якої діяльності формуються в цих іграх?
6. У чому полягає суть і значення дидактичної гри?
7. Яку роль відіграє гра у психічному розвитку дитини в дошкільному віці? Які зміни вона зумовлює у її психіці?
8. На основі яких потреб у дитини зароджується образотворча діяльність?
9. Що виступає ознакою власне образотворчої діяльності в дитини.
10. Які стадії проходить розвиток малювання у дошкільника?
11. Обґрунтуйте зв'язок малювання з грою та мовленням?
12. У чому полягає вплив зображувальної діяльності на психічний розвиток дошкільника?
13. Обґрунтуйте вплив конструктивної діяльності на психічний розвиток дошкільника.

II. Розкрийте зміст понять: *сюжетно-рольова гра, сюжет, зміст, ігрові дії, роль, предмети-замінники, ігрові правила, прийоми активізації гри, іграшка, продуктивні види діяльності, образотворча діяльність, малюнок, графічні шаблони, схематизм.*

III. Перевірте свої практичні вміння:

- Довести, чому гра є провідною діяльністю в дошкільному віці.
 З'ясувати найважливішу передумову ігрової діяльності дитини.
 Розкрити особливості ігрової діяльності на різних вікових етапах (у молодшому, середньому та старшому дошкільному віці).
 Охарактеризувати рівні розвитку ігрової діяльності за Д.Ельконіним.
 Розкрити особливості інших видів ігор, з'ясувати їх відмінності.
 З'ясувати роль іграшки у психічному розвитку дитини.
 Довести, чому малюванню належить особливе місце серед інших видів зображувальної діяльності.
 Розкрити найважливішу особливість зображувальної діяльності.

IV. Виконайте завдання:

Завдання 1. Заповнити таблицю «Психологічна характеристика дошкільного віку».

Психологічний вік дитини	Суперечності	Соціальна ситуація розвитку	Провідна діяльність	Новоутворення	Показники «кризи»
Дошкільний вік 3-6 років					

Завдання 2.

Чи погоджуєтесь Ви з наведеними твердженнями? Відповідь обґрунтуйте.

1. «Гра для дитини – не гра, а дійсність» (К.Д.Ушинський).
2. «Гра дитини не є просте згадування про пережите, а творча переробка пережитих вражень, комбінування їх і перебудова із них нової дійсності, яка відповідає запитам і нахилам самої дитини» (Л.Виготський).
3. «Гра дозволяє відтворити в активній предметно-дієвій формі набагато ширші сфери дійсності, що далеко виходять за межі особистої практики дитини» (О.Запорожець).
4. «Гра має важливе значення в житті дитини, має те ж значення, як у дорослого має діяльність, робота, служба. Яка дитина в грі, такою багато в чому вона буде і в роботі, коли виросте» (А.Макаренко).
5. «Гра є формою творчого відображення дитиною дійсності» (Г.Люблінська).
6. «Гра є школою моралі, але не моралі в уявленні, а моралі в дії» (Д.Ельконін).
7. «Малювання – то прояв душі дитини, вислів дитячих переживань» (С.Русова).
8. «Уміння впізнавати в малюнку предмет є одним із стимулів удосконалення зображувальної діяльності» (В.Мухіна).
9. «Дитячий малюнок – своєрідний вид діагностики розвитку дитячого мислення» (О.Шаграсва).

Завдання 3.

Уважно прочитайте ситуацію та дайте письмово відповідь на запитання.

Ситуація №1. Гра в «магазин».

Варіант 1. Наталія йде в магазин за продуктами. Бере сумку і каже: «Піду куплю хліб, ковбасу, молоко».

*Варіант 2. Діти граються. У кожного своя роль. Двоє – продавці, один – касир, інший – приймає товар, двоє – вантажать його, покупець вибирає продукти, платить гроші, складає покупки в сумку. *Визначте вік дітей. Відповідь обґрунтуйте.**

*Ситуація №2. Після гри діти молодшої групи залишили ведмедика з відірваною лапкою. Вихователь, пригорнувши до себе іграшку, сказала: «Хто тебе, ведмедика, скривдив і кинув? Потерпи трошки, зараз вилікую твою лапку» Потім взяла голку з ниткою і при дітях полагодила іграшку. Діти зі співчуттям дивилися на ведмедика. *Пояснить лінію поведінки вихователя. Які почуття в дітей вона викликала?**

Ситуація №3. Вихователь приносить в групу набір різних матеріалів: котушки, коробки, палички, шматочки тканин, картон, тощо. Ознайомлюючись з матеріалами, діти визначають тему гри (в лікарню, дитячий садок, школу та ін.), а потім граються, користуючись наявним

матеріалом. Яку функцію виконують предмети в іграх дошкільнят? У чому психологічна цінність ігор із неоформленим матеріалом?

Ситуація №4. Дітям п'яти років запропонували намалювати будинок. Більшість дітей намалювала будинок у вигляді одноповерхової споруди, в основі якої був зображений прямокутник, а згори трикутник. Чим пояснюється одноманітність зображення будинку на малюнках п'ятирічних дітей? З якими помилками у навчанні дитини малюванню пов'язані ці явища?

Ситуація №5. Тато разом з Мишком (4,5 року) часто складають конструктор. Кожного разу, сконструювавши нову будову, тато розповідає сину, для чого вона потрібна, дає їй оцінку. Чи обов'язково описувати сконструйовану будову і наголошувати на її важливості? Який у цьому сенс?

Завдання 4.

Законспекуйте статті (або зробіть їх ксерокопію):

1. Беленька Г. Місце ігрової діяльності в житті сучасного дошкільника та її особливості / Г.Беленька // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 1. Серія:Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. – С.62-67.

2. Біла І.М. Розвиток художнього сприймання у дошкільному віці / І.М. Біла // Практична психологія та соціальна робота. – 2014. - №1. – С.4-8.

Для аналізу статті рекомендується:

- виділити основні ідеї (підкреслюючи ручкою або виділяючи маркером);
- висловити свою думку про прочитане.

Список рекомендованої літератури: [1, 7, 8, 12, 22, 25, 33]

Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до семінарського заняття на тему: «Особливості навчальної діяльності дошкільників»

Мета заняття: Закріпити теоретичні знання студентів з психологічних особливостей навчальної діяльності в дошкільному віці; розвивати вміння використовувати, обробляти запропонований фактичний матеріал, поданий у науковій та методичній літературі; сприяти формуванню професійного інтересу у студентів.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Загальна характеристика навчальної діяльності в дитячому віці.
2. Психологічні передумови формування навчальної діяльності у дошкільному віці.
3. Умови розвитку навчальної діяльності дітей дошкільного віку.
4. Основні рівні розвитку і готовність дошкільника до навчання.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ІЗ САМОПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТТЯ:

Готуючись до даного заняття студенти повинні активізувати знання про становлення навчальної діяльності, проаналізувати різні погляди науковців щодо того, якою вона повинна бути в дошкільному віці; необхідно чітко розмежовувати критерії які свідчать про сформоване вміння вчитися в дошкільника, виокремлювати основні компоненти навчальної діяльності.

АЛГОРИТМ САМОПІДГОТОВКИ

I. Проаналізуйте зміст лекцій 10. Дайте відповідь на такі запитання:

1. Визначте сутність навчання.
2. Яка специфіка навчання в дошкільному віці?
3. Які особливості навчальної діяльності в дошкільному віці?
4. Розкрийте передумови формування навчальної діяльності дошкільників.
5. Які основні компоненти навчальної діяльності?
6. Охарактеризуйте чинники, які впливають на розвиток навчальної діяльності в дошкільному віці.

II. Розкрийте зміст понять: *навчальна діяльність, навчальна мотивація, розвивальне навчання, навчальна мотивація.*

III. Перевірте свої практичні вміння:

Розкрити погляди видатних науковців на проблему навчальної діяльності в дошкільному віці, висловити свою думку.

Прокоментувати психологічні передумови формування навчальної діяльності в дошкільному віці.

Довести, що умінням вчитися дитина оволодіває у дошкільному закладі. У яких видах діяльності воно формується?

Охарактеризувати рівні розвитку навчальної діяльності в дошкільному віці.

Обґрунтувати значення проблемно-практичних та проблемно-ігрових ситуацій у засвоєнні загальних способів дій.

IV. Виконайте завдання:

Завдання 1. Чи погоджуєтесь Ви з наведеними твердженнями? Відповідь обґрунтуйте.

1. «Навчання стане сенсом життя для дитини, якщо нею керувати з її ж позиції, реалізуючи її внутрішню готовність до розвитку самостійності, самоутвердження, морального становлення» (Ш.Амонашвілі).

2. «Правильно організоване навчання дитини веде за собою дитячий розумовий розвиток, викликає до життя цілий ряд таких процесів, які поза навчанням узагалі не з'явилися би» (Л.Виготський).

3. «Педагогіка повинна орієнтуватися не на вчорашній, а на завтрашній день дитячого розвитку. Тільки тоді вона зуміє в процесі навчання викликати до життя ті процеси розвитку, які зараз перебувають у зоні найближчого розвитку» (*Л.Виготський*).

4. «Поza навчанням, поза процесом передачі суспільно вироблених способів дій взагалі неможливий розвиток» (*Л.Обухова*)

Завдання 2. Уважно прочитайте ситуацію та дайте відповідь на запитання.

Ситуація №1. Деякі батьки вважають, що вмінням вчитися дитина оволодіває в школі, а в дитячому садку про це говорити про це ще рано. *Чи праві вони? Чи буде їхня дитина успішно засвоювати шкільну програму?*

Ситуація №2. Дитині старшої групи запропонувати розв'язати задачу: «Мама з'їла 3 цукерки, а син 2. Скільки вони з'їли цукерок?». Хлопчик відмовився робити задачу, мотивуючи це тим, що так не буває. *Поясніть причину цього явища.*

Ситуація №3. Шестирічній Оксані мама запропонувала таку задачу: «Летіло 4 пташки, сіли на дерева. Сіли по одній – пташка зайва, сіли по дві – дерево зайве. Скільки було дерев?». Оксана кілька разів повторила задачу, але не змогла її розв'язати. Тоді мама вирізала з паперу 3 дерева і 4 пташки. З допомогою вирізаних дерев Оксана правильно і швидко розв'язала задачу. *Чому для розв'язання задачі Оксані були потрібні вирізані дерева? Як слід врахувати ці особливості мислення дітей у процесі навчання?*

Ситуація №4. Юрко (6 років) до навчання у школі відвідував дошкільний розвивальний заклад, де вчився з великим задоволенням. Коли розпочалися курси з підготовки до навчання у школі, яку він мав відвідувати, вчителька стала скаржитися батькам на недисциплінованість, незібраність та неактивність хлопчика. *Які психологічні причини цього явища? Що можна порадити батькам?*

Список рекомендованої літератури: [2, 3, 4, 5, 15, 23, 25]

Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до семінарського заняття на тему: «Елементи трудової діяльності в дошкільному віці»

Мета заняття: Закріпити теоретичні знання студентів з психологічних особливостей трудової діяльності в дошкільному віці; формувати уміння визначення трудових умінь, справ та доручень, відповідних віку дітей; розвивати уміння використовувати, обробляти запропонований фактичний матеріал, поданий у науковій та методичній літературі; сприяти формуванню професійного інтересу у студентів.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Праця серед інших видів діяльності дитини дошкільного віку.
2. Психологічні передумови трудової діяльності.
3. Трудова діяльність дошкільника на кожному віковому етапі.
4. Особливості уявлень дошкільників про працю дорослого.
5. Формування позитивного ставлення дитини до праці

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ІЗ САМОПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТТЯ:

Аналізуючи питання про розвиток трудової діяльності дітей, необхідно звернути увагу на те, що праця дітей має виховне значення, вона вводить дитину у світ мотивів трудової діяльності дорослих, дає певну систему знань про працю, а головне, формує звичку до праці. Набуваючи трудові вміння та навички, дитина повинна усвідомити, що праця – це завжди "моя особиста необхідність", що праця потребує певних зусиль. Важливо водночас, щоб дитина зрозуміла суспільну значимість праці, (те, що вона виконує, важливо для родини, для дошкільного закладу, для інших), що праця завжди має колективний характер. Вихователів слід забезпечити успішне виконання дитиною доручення, щоб дитина пережила радість, задоволення від праці, ці почуття стануть подальшим мотивом заохочення дитини до нових завдань.

В підготовці до даного заняття також доцільно звернути увагу на відмінні особливості праці дитини від праці дорослого, своєрідність дитячої праці та педагогічних умов її організації. Також неможна обійти увагою питання про види дитячої праці та їх вплив на психічний розвиток дитини.

АЛГОРИТМ САМОПІДГОТОВКИ

I. Проаналізуйте зміст лекцій 11. Дайте відповідь на такі запитання:

1. Визначте сутність трудової діяльності.
2. Охарактеризуйте форми трудової діяльності дошкільників.
3. Які передумови майбутньої трудової діяльності формуються в дошкільному віці?
4. Опишіть найважливіші компоненти психологічної готовності до праці.
5. Розкрийте механізм впливу праці на психічний розвиток і формування особистості дитини.
6. Які психолого-педагогічні умови формування позитивного ставлення дитини до праці?

II. Розкрийте зміст понять: *трудова діяльність, трудові навички, зовнішні мотиви, внутрішні мотиви, суспільні мотиви.*

III. Перевірте свої практичні вміння:

Охарактеризувати передумови та форми трудової діяльності дошкільника.

Розкрити своєрідність трудової діяльності дошкільника.

З'ясувати характерні особливості становлення трудової діяльності на кожному віковому етапі.

Описати найважливіші компоненти психологічної готовності до праці.

Визначити місце і специфіку праці серед інших видів діяльності дошкільника.

IV. Виконайте завдання:

Завдання 1. Чи погоджуєтесь Ви з наведеними твердженнями?

Відповідь обґрунтуйте.

1. «Людина, відірвана від праці, втрачає кращі риси особистості, а батьки, оберігаючи своїх дітей від праці, розбещують їх і роблять зрештою нещасними» (К.Ушинський).

2. «Старші дошкільники здатні усвідомити соціальну значущість праці для суспільства. Проте, перш ніж усвідомити щось, вони мають отримати про це щось певну інформацію (знання)» (С.Русова).

3. «Радість праці – могутня виховна сила» (В.Сухомлинський).

4. «Два чинники спонукають маленьку дитину до трудової діяльності: прагнення бути самостійним та інтерес до всього, що стосується життя і праці дорослих» (Д.Ельконін).

Завдання 2.

Проаналізуйте статтю Машовець М. Даруємо радість праці // Дошкільне виховання. – 2006. - № 5. – С.8-9; № 6. – С.10-11.

Завдання 3.

Уважно прочитайте ситуацію та дайте відповідь на запитання.

Ситуація №1. Вихователька запитала у дітей старшого дошкільного віку, ким працюють їхні батьки. Марійка розповіла, що її мама не працює і нічого не робить. Вона тільки сидить з маленькою сестричкою, ходить в магазин, пере, варить обід і прибирає у кімнаті. *Проаналізуйте відповідь дитини, поясніть, чим вона зумовлена.*

Ситуація №2. Навесні у квітнику біля дитячого садка висаджували квіти. Вихователька робила ямки, діти клали в ямки розсаду, поливали, загортали землю. Вихователька пояснювала дітям, що і для чого потрібно робити, кожне їхнє трудове зусилля заохочувала. Після роботи діти разом з вихователькою із задоволенням дивилися на результат своєї праці. *Дайте психологічне обґрунтування організації трудової діяльності.*

Ситуація №3. Мама детально пояснила і показала дочці, як слід прати платтячко для ляльки. Чи все правильно зробила мама? *Чи зможе дівчинка стати самостійною після таких пояснень? Відповідь обґрунтуйте.*

Ситуація №4. Мама п'ятирічної Олі розповідає, що дівчинка працює, але оскільки маленька і ще нічого не вміє робити, то вона не

дозволяє їй допомагати по господарству. *Чи має рацію мама Олі? Порадьте, як правильно організувати діяльність дитини в сім'ї.*

Список рекомендованої літератури: [7, 8, 18, 20, 21, 29]

4.2. Контрольні завдання для самоперевірки знань і вмінь із змістового модуля 3 «Психологічна характеристика діяльності дитини в дошкільному віці»

Уважно прочитайте запитання або твердження та знайдіть правильну відповідь.

1. Оберіть повну відповідь.

Основними ознаками форм спілкування дитини з дорослими є:

- а) зміст комунікативної потреби, провідні мотиви, провідні засоби спілкування, соціальна ситуація розвитку;
- б) ставлення дитини до дорослого;
- в) час виникнення, зміст комунікативної потреби, провідні засоби спілкування, провідні мотиви, місце спілкування у життєдіяльності дитини.

2. Виберіть відповідь, в якій правильно розкрито послідовність розвитку форм спілкування дитини з дорослим:

- а) ситуативно-ділова, ситуативно-особистісна, позаситуативно-особистісна, позаситуативно-пізнавальна;
- б) ситуативно-особистісна, позаситуативно-особистісна, ситуативно-ділова, позаситуативно-пізнавальна;
- в) позаситуативно-пізнавальна, ситуативно-ділова, ситуативно-особистісна, позаситуативно-особистісна;
- г) ситуативно-особистісна, ситуативно-ділова, позаситуативно-пізнавальна, позаситуативно-особистісна.

3. Визначте, в якому випадку йдеться про ситуативно-ділову форму спілкування з ровесниками:

- а) Ця форма спілкування з ровесниками сприяє розвитку основ особистості та самосвідомості, а також – допитливості, сміливості, оптимізму, активності, творчого й самобутнього ядра особистості.
- б) Внесок цієї форми спілкування з ровесником у розвиток полягає у засвоєнні дитиною способів і мотивів пізнавальної діяльності, у сприянні виявленню ініціативи, у розширенні спектра емоцій.
- в) Внесок цієї форми спілкування у розвиток полягає у формуванні здатності дитини розуміти іншого як самоцінну особистість, у

пробудженні інтересу до його внутрішнього світу, мотиву розширити уявлення про себе.

4. Для якої форми спілкування провідними виступають ділові мотиви спілкування дитини з дорослим:

- а) позаситуативно-особистісної;
- б) ситуативно-ділової;
- в) позаситуативно-пізнавальної;
- г) ситуативно-особистісної.

5. Для якої форми спілкування головним змістом потреби у спілкуванні дитини з дорослим виступає потреба в увазі з боку дорослого:

- а) позаситуативно-особистісної;
- б) ситуативно-ділової;
- в) позаситуативно-пізнавальної;
- г) ситуативно-особистісної.

6. Для якої форми спілкування головним змістом потреби у спілкуванні дитини з дорослим виступає потреба у повазі з боку дорослого:

- а) позаситуативно-особистісної;
- б) ситуативно-ділової;
- в) позаситуативно-пізнавальної;
- г) ситуативно-особистісної.

7. Провідною діяльністю дітей дошкільного віку є:

- а) гра;
- б) навчання;
- в) спілкування з однолітками;
- г) спілкування з дорослими.

8. Сюжетно-рольова гра — це:

- а) відтворення стосунків між дітьми;
- б) провідна діяльність дітей молодшого дошкільного віку;
- в) використання ігрових предметів та предметів-замінників;
- г) відтворення дітьми дій дорослих і стосунків між ними.

9. Структурні компоненти сюжетно-рольової гри:

- а) іграшки, гравці, сюжет, зміст, правила, ігрові дії;
- б) роль, правила, сюжет, зміст, ігрові дії, рольові стосунки, реальні стосунки, ігрові предмети, предмети-замінники;
- в) роль, правила, зміст, ігрові дії, рольові стосунки, ігровий матеріал;

- г) роль, правила, сюжет, реальні стосунки, ігрові предмети, предмети-замінники.

10. Класичним віком сюжетно-рольової гри є:

- а) дошкільний;
- б) ранній;
- в) молодший шкільний;
- г) немовлячий.

11. У якій із відповідей названо характерні особливості сюжетно-рольових ігор молодших дошкільників:

- а) діти дотримуються правил в іграх, ролі часто змінюються, діти граються поруч;
- б) в іграх є початки задуму, нескладний сюжет, ігри колективні;
- в) ігри відтворюють зовнішній аспект деяких предметних дій дорослих, нескладний сюжет, діти граються поруч;
- г) нескладний сюжет, ігри колективні, діти граються поруч.

12. У якій із відповідей названо характерні особливості сюжетно-рольових ігор старших дошкільників:

- а) ігрові дії розгорнуті, ролі розподіляються перед початком гри, нескладний сюжет;
- б) змістом гри є стосунки між людьми, ігрові дії розгорнуті, ігри колективні;
- в) змістом гри є підкорення правилам, які впливають із узятої на себе ролі, ігрові дії розгорнуті, ігри колективні;
- г) нескладний сюжет, ігрові дії розгорнуті, ігри колективні?

13. Хто із психологів виокремив і охарактеризував рівні розвитку ігрової діяльності:

- а) Г. Люблінська;
- б) В. Мухіна;
- в) Л. Виготський;
- г) Д. Ельконін?

14. Центральним компонентом сюжетно-рольової гри є:

- а) правила;
- б) роль;
- в) зміст;
- г) сюжет.

15. Укажіть, хто сформулював положення про провідну роль навчання у психічному розвитку:

- а) Л. Виготський;

- б) О. Леонтьєв;
- в) В. Давидов;
- г) П. Гальперін.

16. Основною особливістю навчальної діяльності дошкільників є:

- а) отримання зовнішнього результату;
- б) формування пізнавальної активності;
- в) формування психологічної готовності до школи;
- г) засвоєння нових знань, умінь і навичок.

17. Укажіть, хто визначив рівні розвитку навчальної діяльності дітей дошкільного віку:

- а) М. Подьяков;
- б) Т. Максимова;
- в) А. Давидчук;
- г) О. Усова.

18. Зазначте правильну характеристику навчальної діяльності старших дошкільників:

- а) діти сприймають вказівки, здійснюють самоконтроль, серйозно ставляться до навчання;
- б) ознаки навчальної діяльності ще не стійкі;
- в) діти уважно слухають указівки;
- г) діти свідомо сприймають указівки, керуються ними в роботі, їх самооцінка переважно об'єктивна.

19. Научуваність — це:

- а) стійкість мислинневої діяльності;
- б) індивідуальні показники швидкості та якості засвоєння знань, умінь і навичок у процесі навчання;
- в) самостійність мислинневої діяльності;
- г) узагальненість мислинневої діяльності.

20. Автор розробки проблеми спілкування дітей раннього і дошкільного віку:

- а) О. Леонтьєв;
- б) М. Лісіна;
- в) В. Мухіна;
- г) Є. Панько.

21. Однією з найхарактерніших особливостей дитячого малюнка є:

- а) схематизм;

- б) «прозорість» предмета;
- в) динамічність;
- г) статичність.

22. Укажіть рядок, у якому наведено характеристику зображувальної діяльності молодших дошкільників:

- а) діяльність близька до гри; цікавить сам процес діяльності; діти не здатні помічати власні недоліки;
- б) діяльність переплітається з грою; приваблює результат; діти аналізують власні роботи;
- в) діяльність близька до гри; найбільше цікавить процес діяльності; діти здатні помічати власні недоліки;
- г) провідна діяльність; цікавить результат діяльності; діти аналізують роботи інших дітей.

23. Укажіть рядок, у якому подано характеристику зображувальної діяльності старших дошкільників:

- а) діяльність не пов'язана з ігровою; діти дотримуються пропорцій у своїх малюнках; їх найбільше цікавить процес малювання;
- б) діяльність самостійна; дітей приваблює результат; вони аналізують власні роботи і роботи товаришів;
- в) діти дотримуються пропорцій у своїх малюнках; їх найбільше цікавить процес малювання; діти помічають недоліки чужих і власних робіт;
- г) діяльність пов'язана з ігровою; дітей приваблює результат; вони аналізують роботи товаришів.

24. Конструювання — це:

- а) процес розв'язання певного конструктивного завдання;
- б) процес встановлення взаємного розміщення елементів і частин предметів;
- в) діяльність, яка вимагає певних способів дії, прийомів обстеження і побудови конструкції;
- г) процес спорудження будов.

25. Виберіть рядок, де перераховані стадії розвитку дитячого малюнка:

- а) схематизм, «прозорість», недосконале зображення динаміки предметів;
- б) довільне використання кольору;
- в) позбавлення смислу штрихів, безформність зображення, «схематичність зображення», правдоподібність зображення, точність зображення.

26. Конструювання за задумом — це:

- а) відтворення в конструкції запропонованого як зразок предмета;
- б) необхідність побудувати конструкцію на основі сформульованих вихователем умов, вимог, завдань гри;
- в) створення конструкцій не лише зі спеціального матеріалу, а й з предметів, які оточують дитину (меблів, дощок, палок, шматків матерії тощо).

27. Ознакою власне образотворчої діяльності дитини є:

- а) зв'язок малювання з грою дошкільника;
- б) називання дитиною зображеного, що пов'язане з розвитком знакової функції свідомості;
- в) вміння використовувати колір у відповідності до справжніх предметів.
- г) зв'язок із грою;
- д) наявність суспільно значущого результату;
- є) індивідуальний характер;
- ж) колективний характер.

28. Визначте послідовність ознайомлення дітей із працею дорослих:

- а) формування уявлень про людину праці, її ставлення до праці;
- б) накопичення фактів про процес праці, її результати та значущість;
- в) формування уявлень про колективний характер трудової діяльності.

29. Основною психологічною передумовою трудової діяльності є:

- а) позитивне ставлення до трудової діяльності людей;
- б) засвоєння певних трудових операцій;
- в) формування уявлень про працю дорослих;
- г) засвоєння мотивів трудової діяльності.

30. Укажіть рядок, у якому подано характеристику трудової діяльності дітей молодшого дошкільного віку:

- а) має наслідувальний характер; пов'язана з ігровою діяльністю; цікавить результат діяльності;
- б) має наслідувальний характер; пов'язана з ігровою діяльністю; цікавить процес діяльності;
- в) має творчий характер; пов'язана з ігровою діяльністю; цікавить процес діяльності;
- г) має продуктивний характер; пов'язана з навчальною діяльністю; цікавить результат діяльності.

31. Укажіть рядок, у якому подано характеристику трудової діяльності дітей середнього дошкільного віку:

- а) дитина починає відрізняти працю від гри; інтерес до процесу діяльності поєднується з інтересом до результату; створення задуму наступних дій починає передувати їх реальному виконанню;
- б) дитина починає відрізняти працю від гри; інтерес до процесу діяльності поєднується з інтересом до результату; формування задуму в процесі виконання;
- в) інтерес до процесу діяльності поєднується з інтересом до результату; створення задуму наступних дій починає передувати їх реальному виконанню; має творчий характер;
- г) дитина починає відрізняти працю від інших видів діяльності; інтерес до результатів праці має творчий характер.

32. Укажіть рядок, у якому подано характеристику трудової діяльності дітей старшого дошкільного віку:

- а) пов'язана з ігровою діяльністю; інтерес до результату; формуються суспільні мотиви праці;
- б) пов'язана з ігровою діяльністю; інтерес до процесу діяльності; самостійність у виконанні трудових завдань;
- в) самостійний вид діяльності; інтерес до результату; планування діяльності;
- г) продуктивний вид діяльності; інтерес до процесу діяльності; творчість у виконанні трудових завдань.

33. Найважливішим змістом виховання немовляти виступає:

- а) засвоєння ним соціально зумовленого режиму дня;
- б) формування внутрішньої складової мотивації побутової діяльності;
- в) розвиток спостережливості, міцності пам'яті.

34. Сензитивним віком щодо вироблення навичок самообслуговування є:

- а) дошкільний вік;
- б) ранній вік;
- в) немовлячий вік.

35. Мотивація освоєння побутової діяльності ґрунтується на:

- а) прагненні малюка до самостійності та на його інтересі до функціонування оточуючих предметів;
- б) бажанні дитини наслідувати дорослим;
- в) виявленні активності під час побутових процесів.

V. САМОПІДГОТОВКА ДО ЗАНЯТЬ ЧЕТВЕРТОГО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ «РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ДИТИНИ»

5.1. Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до семінарського заняття на тему: «Розвиток уваги та мовлення у дитини від народження до 6 років»

Мета заняття: закріпити теоретичні знання студентів про особливості розвитку уваги та мовлення на різних вікових етапах дошкільного дитинства; виховувати у студентів уміння творчо дискутувати, аналізувати різні погляди, робити аргументовані узагальнення і висновки. Прищепити студентам навички пошуку, користування і викладу навчального матеріалу з вивченої теми; виховувати зацікавленість дисципліною, прагнення отримувати нові знання самостійно.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Загальна характеристика уваги дошкільника.
2. Розвиток властивостей уваги.
3. Психолого-педагогічні умови розвитку уваги дошкільника.
4. Загальна характеристика мовлення дитини дошкільного віку.
5. Засвоєння всіх особливостей мови та функцій мовлення. Розвиток зв'язного мовлення дошкільника.
6. Психолого-педагогічні умови розвитку мовлення дошкільника.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ІЗ САМОПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТТЯ:

Готуючись до заняття студентам варто звернути увагу на особливості розвитку уваги в ранньому та дошкільному дитинстві, на зв'язок її розвитку з розвитком вищої нервової системи дитини, на необхідність організації навчально-виховної роботи з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей розвитку уваги та її властивостей. У процесі вивчення рекомендованої літератури варто акцентувати особливу увагу на різноманітні

теоретичні підходи щодо формування довільної уваги, яка виступає одним з компонентів довільності особистості як новоутворення дошкільного віку.

Самостійна робота з означеної теми передбачає також активізацію у студентів знань про особливості розвитку мовлення дитини від народження до 6 років, зокрема про: розвиток видів і функцій мовлення, особливості автономного мовлення, психолого-педагогічних умов розвитку мовлення дошкільника.

АЛГОРИТМ САМОПІДГОТОВКИ

I. Проаналізуйте зміст лекції 12. Дайте відповідь на такі запитання:

1. Які функції виконує увага в житті та діяльності людини?
2. Охарактеризуйте основні зміни, які відбуваються в розвитку уваги дошкільників.
3. Який вид уваги переважає в дошкільному віці?
4. У яком у віці починає формуватися довільна увага?
5. Чи впливає на формування довільної уваги дошкільників характер діяльності? Відповідь обґрунтуйте.
6. Назвіть шляхи та засоби розвитку уваги дошкільників.
7. У яких напрямках відбувається розвиток мовлення в дошкільному віці?
8. Охарактеризуйте кількісні та якісні зміни в розвитку словника дошкільника.
9. У чому суть ситуативного мовлення?
10. Опишіть контекстне мовлення.
11. Назвіть функції мовлення дошкільника.

II. Розкрийте зміст понять: *мимовільна увага, довільна увага, післядовільна увага, властивості уваги, мовлення, активне та пасивне мовлення, автономне мовлення, функції мовлення.*

III. Перевірте свої практичні вміння:

Охарактеризувати значення уваги в пізнанні дитиною навколишнього світу.

Розкрити особливості уваги дітей дошкільного віку.

Довести, що оволодіння довільною увагою є важливим надбанням, проте мимовільна увага залишається головною для них упродовж усього дошкільного дитинства.

Обґрунтувати, що довільна увага формується в дошкільному віці у зв'язку із загальним зростанням ролі мовлення в регуляції поведінки дитини.

Розкрити причини і наслідки неухважності.

Довести, що засобом запобігання неухважності є правильне педагогічне спілкування з дітьми.

Розкрити напрямки розвитку мовлення в дошкільному дитинстві.

IV. Виконайте завдання:

Завдання 1.

Чи погоджуєтесь Ви з наведеними твердженнями? Відповідь обґрунтуйте.

1. «Виховання словом – найскладніше й найважче з усього, що є в педагогіці» (В.О.Сухомлинський).

2. «Психічна діяльність дитини, її повноцінний розвиток значною мірою пов'язані зі станом мовлення, якістю сприймання та розуміння словесної інформації» Г.Волкова.

3. «У людини тип вищої нервової діяльності не може бути встановлений без виявлення особливостей мовленнєвої діяльності» (Н.Красногорський).

4. «Коли зникає народна мова, народ не існує більше» (К.Ушинський).

Завдання 2.

Уважно прочитайте ситуацію та дайте письмово відповідь на запитання.

Ситуація №1. В осінню негоду діти охоче гралися у гру «Не пропусти ні слова». Вихователька читала дітям цікаві оповідання, а вони піднімали руки, почувши ім'я одного з героїв. Діти, які пропускали такий момент, платили фант. Більшість дітей була уважна і не програвала. *Яка особливість уваги дітей допомагала їм у цьому?*

Ситуація №2. Діти старшої групи понад 25 хвилин склали з кольорової мозаїки відомі їм геометричні фігури, добираючи зі змішаних деталей потрібні за кольором і формою. Весь час у грі панувала цілковита тиша. Діти працювали напружено, не відволікаючись. *Охарактеризуйте увагу старших дошкільників.*

Ситуація №3. Дітям запропонували одночасно розкласти кольорові олівці в коробки (червоні – в маленьку, жовті – у велику) і розповісти ulubлену казку. *Яка властивість уваги потрібна дітям, щоб виконати завдання?*

Ситуація №4. На занятті всі дошкільники уважно слухали розповідь вихователя про перелітних птахів. Іванко замислився і не чув, про що розповідала вихователька. *Яких заходів мала вжити вихователька стосовно Іванка?*

Ситуація №5. У дитсадку діти малюють, ліплять, конструюють, вчать вірші, рахують, складають творчі розповіді. *Які заняття вимагають найвищої стійкості уваги? Дайте психологічне обґрунтування.*

Ситуація №6. Тетянка тихо сидить за столом і пошепки промовляє: «Зараз я намалюю ведмедика, розфарбую його, а потім виріжу. Буде в мене нова іграшка». *Яку функцію виконує мовлення дівчинки?*

Ситуація №7. У психології відома історія про хлопчика, який не говорив до 5 років. Батьки просто з ніг збилися, везли його до лікарів та

екстрасенсів, але їхні зусилля залишалися марними. І ось одного разу, коли вся родина сіла обідати, дитина виразно вимовила: «Мені нічим їсти!». У будинку переполох. Коли ейфорія минула, дитину запитали, чому вона мовчала весь цей час. Малюк цілком доречно відповів: «А навіщо мені було говорити? Ви й так за мене все говорили?...» *Про які особливості розвитку мовлення дитини свідчить ця ситуація?*

Завдання 3.

Проаналізуйте статтю Піроженко Т.О. Сучасні підходи до мовленнєвого розвитку дітей /Т.Піроженко // Дошкільнє виховання. – 2001. - №7. – С.10-11.

Список рекомендованої літератури: [7, 8, 18, 25, 29, 30]

Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до семінарського заняття на тему: «Розвиток відчуттів та сприймання у дитини від народження до 6 років. Розвиток пам'яті»

Мета заняття: закріпити теоретичні знання студентів щодо особливостей розвитку пам'яті та сенсорно-перцептивної сфери в дошкільному віці; сформувати уміння застосовувати теоретичні знання для визначення ознак пам'яті дитини певного вікового періоду; розвивати уміння використовувати, обробляти запропонований фактичний матеріал, поданий у науковій та методичній літературі; сприяти формуванню професійного інтересу у студентів.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Сенсорно-перцептивний розвиток дитини від 3 до 6 р. Формування сенсорних еталонів у процесі орієнтувальних дій.
2. Розвиток спостереження – цілеспрямованого сприймання. Розвиток різних видів сприймання дитини від народження до 6 років.
3. Види пам'яті у дошкільному віці.
4. Виникнення елементів довільності пам'яті. Психологічно-педагогічні умови розвитку пам'яті.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ІЗ САМОПІДГТОВКИ ДО ЗАНЯТТЯ:

Розглядаючи питання розвитку відчуттів та сприймань у дітей дошкільного віку, слід особливо підкреслити, що в цей вік дитина пізнає певні системи якостей предметів (сенсорні еталони), і вчиться давати їм мовне позначення, що перебудовує її сприймання. Вона вчиться обстежувати

предмети, розрізняти (виділяти), відокремлювати їх форму, колір, величину та інші якості, збагачується структура образів предметів, розвиваються сенсорні здібності: гострота зору, окомір.

Навколишній світ набуває стійкості у сприйманні та релятивності. Розвиток відчуттів і сприймань відбувається в процесі різних видів дитячої продуктивної діяльності: зображувальної діяльності, конструювання, праці у природі. Відбувається перехід від зовнішніх перцептивних дій до внутрішніх. Іде становлення перцептивної діяльності, формується спостереження і перші прояви спостережливості дитини.

АЛГОРИТМ САМОПІДГОТОВКИ

I. Проаналізуйте зміст лекції 13. Дайте відповідь на такі запитання:

1. Що є основним змістом сенсорного виховання?
2. Опишіть етапи узагальненого обстеження предметів.
3. Охарактеризуйте етапи розвитку і формування перцептивних дій.
4. Із чим пов'язані перші уявлення дитини про напрямок простору?
5. Чому сприймання часу становить для дитини значні труднощі?
6. Від чого залежить ефективність сприймання дитини?
7. Які істотні зміни відбуваються в пам'яті дітей протягом дошкільного дитинства?
8. Укажіть передумови виникнення довільної пам'яті. У якому віці вона починає формуватися?
9. Який вид пам'яті є домінуючим у дошкільному віці? Поясніть чому.
10. Опишіть вид пам'яті, який є основою пам'яті дошкільника.
11. Від чого залежить розвиток словесно-логічної пам'яті дошкільника?

II. Розкрийте зміст понять: *сенсорно-перцептивна сфера, відчуття, сприймання, сенсорні еталони, обстежувальні дії, сприймання часу, сприймання простору, сприймання прекрасного, пам'ять, запам'ятовування, впізнавання, мнемічні дії, образна пам'ять, рухлива пам'ять, емоційна пам'ять, словесна пам'ять.*

III. Перевірте свої практичні вміння:

На основі джерел дослідити роль відчуттів і сприймань у пізнанні навколишньої дійсності.

З'ясувати провідну роль у сенсорному розвитку ознайомлення дітей із сенсорними еталонами.

Розкрити специфіку сприймання дітьми простору, часу, малюнків, картин та особливості сприймання ними людей.

Розкрити особливості пам'яті дітей дошкільного віку.

Довести, що дошкільний вік характеризується інтенсивним розвитком здатності до запам'ятовування і відтворення.

На основі власних спостережень обґрунтувати твердження, що дошкільний вік залишає багато спогадів на все життя.

Охарактеризувати зорову пам'ять дошкільників як найефективніший вид пам'яті.

IV. Виконайте завдання:

Завдання 1. Чи погоджуєтесь Ви з наведеними твердженнями?

Відповідь обґрунтуйте.

1. «Бідна дитина, якщо вона виросла, не зірвавши польової квітки, не відчувши її аромату, не пом'явши на волі зеленої трави. Ніколи вона не розвинеться з тією повнотою і свіжістю, на які здатна людська душа» (К.Д.Ушинський).

2. «Першим джерелом знань дитини про колір і смак, форму і розмір, вагу і звучання є відчуття. Але цих вражень буває недостатньо для життя і діяльності, для навчання і праці. Чуттєві її враження повинні стати надбанням» (А.Макаренко).

3. «Розвиток сприймання відбувається у зв'язку із засвоєнням дитиною сенсорного досвіду людства» (О.Запорожець).

4. «Наочність – стежка пізнання і світло, що осяває цю стежку» (В.Сухомлинський).

5. «Без пам'яті ми були б істотами миті. Наше минуле було б мертвим для майбутнього. Теперішнє безповоротно зникло б у минулому» (С.Рубінштейн).

6. «Вихователь, який розуміє природу пам'яті, буде безпосередньо звертатися до повторень не для того, щоб відремонтувати розвалений будинок, а для того, щоб укріпити будинок і вивести на ньому поверх» (К.Ушинський).

7. «Людина позбавлена пам'яті, залишилася б завжди у стані новонародженого» (І.Сеченов).

8. «В умовах гри діти запам'ятовують більшу кількість слів, ніж в лабораторних дослідах на запам'ятовування» (З.Істоміна).

Завдання 2. Уважно прочитайте ситуацію та дайте письмово відповідь Завдання 2. на запитання.

Ситуація №1. П'ятирічний Юрко розглядав малюнок, на якому зображено спортсмена, що стрибає через трапецію. Він дав таке пояснення малюнкові: «Цей дядя підняв ноги». *У чому своєрідність сприймання малюнка старшим дошкільником?*

Ситуація №2. У дошкільному закладі жило двоє папуг. Усі діти молодшої групи мали змогу їх добре розглянути. Однак коли на занятті

зайшла мова про птахів, діти не змогли розповісти, якого кольору пір'ячко, який дзьоб які в них лапки та ін.. *Чим пояснити цей факт?*

Ситуація №3. У зошиті для розвитку дітей дошкільного віку сформульована задача на групування предметів за формою, кольором, величиною. *За якою ознакою дітям обирати предмет легше?*

Ситуація №4. Ознайомлюючись із новим об'єктом, дитина одразу починає маніпулювати з ним, а потім обмацує його. Вона сприймає перцептивне завдання і, ознайомлюючись із новим об'єктом, починає планомірно і послідовно розглядати його, описувати помітні ознаки. *Для якого віку характерні способи обстеження предмета в наведених описах сприймання?*

Ситуація №5. Петрику (4 роки 5 місяців) запропонували розглянути малюнки, потім забрали їх і попросили перерахувати зображені предмети. Хлопчик не зміг назвати багато предметів, які тільки що розглянув.

Михайлику (4 роки 5 місяців) дали розглянути ті самі малюнки і попрохали окремо відкласти зображення тих предметів, які можуть знадобитися для кухні, дитячої кімнати, двору. Потім малюнки в нього забрали і запропонували перерахувати зображені на них предмети. Хлопчик назвав усі слова. *Які особливості розвитку пам'яті дошкільників?*

Ситуація №6. У дошкільника значно змінюється зміст рухової пам'яті. Рухи стають складними, охоплюють декілька компонентів. *Як змінюється роль зразка дорослого в міру засвоєння руху або дії? Які ігри стають доступними малюку у зв'язку з розвитком рухової пам'яті?*

Ситуація №7. Ейдетична пам'ять – особливий вид зорової пам'яті дошкільника. *Опишіть цей вид пам'яті. У якому віці вона найбільш розвинена?*

Завдання 3. Напишіть твір «Мої перші дитячі спогади». У творі слід розкрити питання про зміст перших дитячих спогадів: що запам'яталося, у чому особливості образів пам'яті про своє дитинство; яку роль відіграють спогади про своє дитинство у дорослої людини, які висновки слід зробити дорослим щодо значення перших життєвих вражень дитини для її подальшого життя.

Завдання 4.

Підготуйте коротку доповідь на тему:

- Сприймання дошкільниками казки.
- Сприймання дошкільниками комічного.
- Ейдетична пам'ять – особливий вид пам'яті дошкільників.
- Шляхи формування прийомів логічного запам'ятовування.

Список рекомендованої літератури: [7, 8, 18, 22, 25, 27]

Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до семінарського заняття на тему: «Розвиток мислення та уяви у дитини від народження до 6 років»

Мета заняття: закріпити теоретичні знання студентів щодо особливостей розвитку мислення та уяви в дошкільному віці; сформувати уміння застосовувати теоретичні знання для формування різних видів мислення та уяви дитини певного вікового періоду; розвивати уміння використовувати, обробляти запропонований фактичний матеріал, поданий у науковій та методичній літературі; сприяти формуванню професійного інтересу у студентів.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Загальна характеристика мислення дошкільника.
2. Особливості наочно-дійового мислення дошкільника.
3. Наочно-образне мислення дошкільника та його розвиток у дошкільному віці.
4. Засвоєння логічних форм мислення.
5. Загальна характеристика уяви дошкільника.
6. Розвиток видів уяви.
7. Засвоєння засобів і прийомів створення образів уяви.
8. Спрямування розвитку мислення та уяви в дошкільному віці.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ІЗ САМОПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТТЯ:

Вивчаючи питання про розвиток мислення у дітей, окремо слід підкреслити, що в дошкільному віці утворюється внутрішній умовний план дій, що втілюється в елементах образного мислення, формуються основи символічних функцій мислення, свідомості. Завдяки децентралізації мислення як новоутворення дошкільного віку, дитина починає ставити себе на місце інших людей, дивитись на світ і те, що в ньому відбувається, не тільки своїми очима, а і очима інших. З'являються знання про знання і намагання ними опанувати.

Під керівництвом дорослого дитина вчиться не тільки питати, а й самостійно шукати відповідь. Формується пізнавальна діяльність. Дитина оволодіває певними мислительними операціями як засобом пізнання.

АЛГОРИТМ САМОПІДГОТОВКИ

I. Проаналізуйте зміст лекції 14. Дайте відповідь на такі запитання:

1. Укажіть особливості мислення дитини дошкільного віку.
2. Які форми мислення характерні для дитини-дошкільника?
3. Який вид мислення є основним у дошкільному віці?

4. У чому сутність наочно-схематичного мислення і в яких особливостях діяльності воно виявляється?
5. Яке співвідношення наочно-дійового мислення в старшому дошкільному віці?
6. У якому віці формується логічне мислення?
7. Охарактеризуйте роль дитячого експериментування в розвитку мислення дошкільника.
8. У чому полягає специфіка дитячої уяви?
9. Чому джерелом уяви дошкільника вважають сюжетно-рольову гру?
10. Який вид уяви переважає в дошкільному віці?
11. Наведіть способи сприяння розвитку мислення та уяви дитини.

II. Розкрийте зміст понять: *мислення, наочно-дійове мислення, наочно-образне мислення, словесно-логічне мислення, поняття, міркування, абстрагування, дедуктивне мислення, уява, мимовільна уява, довільна уява, репродуктивна уява, творча уява, гностично-інтелектуальна функція уяви, афективно-захисна функція уяви.*

III. Перевірте свої практичні вміння:

З'ясувати, чому в дошкільному віці наочно-дійове мислення не зникає, а вдосконалюється, переходить на вищий рівень.

Довести, що наочно-образне мислення є провідним упродовж дошкільного віку.

Розкрити своєрідність розумового процесу дошкільників.

Охарактеризувати запитання конкретної вікової групи.

Охарактеризувати різні види уваги уяви дошкільника. Особливу увагу звернути на розвиток творчої уяви.

Проаналізувати операції уяви.

З'ясувати роль різних функцій уяви у психічному розвитку дошкільника.

IV. Виконайте завдання:

Завдання 1. Чи погоджуєтесь Ви з наведеними твердженнями? Відповідь обґрунтуйте.

1. «Не навалюйте на дитину лавину знань... - під лавиною знань можуть бути поховані допитливість і цікавість. Умієте відкрити перед дитиною в навколишньому світі щось одне, але відкрити так, щоб кусочок життя загравав перед дітьми всіма кольорами веселки. Залишайте завжди щось недоговорене, щоб дитині захотілося ще і ще раз повернутися до того, про що вона дізналася» (В. Сухомлинський).

2. «Порожня голова не розмірковує. Чим більше досвіду і знань ця голова має, тим здатніша вона міркувати» (П. Блонський).

3. «Недостатньо тільки отримати знання, потрібно вміти їх використати» (Й.-В. Гете).

4. «Діти маленькі винахідники: з усього вміють зробити все» (Й.-В. Гете).
5. «Яскрава уява притаманна великому розуму» (К. Ушинський).

Завдання 2. Уважно прочитайте ситуацію та дайте письмово відповідь на запитання.

Ситуація №1. Мама запропонувала дочці Ані (4 роки 5 місяців) розв'язати задачу: «Летіли 4 пташки і сіли на дерева. На кожне дерево сіла одна пташка, скільки було дерев?». Ніна задачу не розв'язала. Тоді мама вирізала із паперу пташко і дерева та знову запропонувала дочці розв'язати задачу. Дівчинка справилася. *Яку закономірність дитячого мислення відображає наведений приклад? Як розвивати мислення дітей цього віку?*

Ситуація №2. У старшій групі дошкільного закладу дітям часто ставлять такі запитання: який м'яч покотиться далі – той, що котиться по траві чи по асфальту? Як дізнатися, в який бік віє вітер? Як дізнатися, який зі стільців вищий – дитячий чи для дорослих? *Який вид мислення формують такі питання? Як розвивати в дітей цей вид мислення?*

Ситуація №3. «Куди летить дим? Чому дме вітер? Чому місяць світить тільки вночі? Звідки взялася гора? Річка? Чому бабусям і дідусям потрібно поступатися місцем в транспорті?». *Діти якого дошкільного віку ставлять такі запитання? Про що свідчать дитячі запитання? Обґрунтуйте свою відповідь.*

Ситуація №4. Хлопчики гралися в подорож. Вони сиділи на стільчиках і уявляли собі країни, які відвідували, небезпечні пригоди, які їм доводилося переживати в дорозі тощо. *Які особливості уяви виявилися в цьому випадку? Скільки років могло бути хлопчикам? Відповідь обґрунтуйте.*

Ситуація №5. Деякі діти, розповідаючи про побачене або почуте, часто додають те, чого не було насправді. Вони вигадують нові подробиці, запевняючи співрозмовника в тому, що все так і було. *У чому причина таких розповідей дітей? Чи можна назвати такі випадки брехнею? Для яких дітей це найхарактерніше?*

Ситуація №6. Оля живе з мамою, її тато має іншу сім'ю. Інколи він провідує Олю, після чого дівчинка чекає, коли тато прийде знову. Подругам Оля говорить, що вдома вона не розлучається з татом – кожен день вони ходять то в кіно, то в цирк, на прогулянки в парк або грають в різні ігри. *Чому Оля говорить неправду? Що б ви порадили мамі дівчинки?*

Завдання 3. Підготуйте коротку доповідь на тему:

- Робота вихователя з розвитку мислення у старшій групі дошкільного закладу.
- Вплив літературних творів на розвиток уяви.
- Уява і особистість дитини.
- Використання дидактичних ігор, загадок у розвитку логічного мислення дошкільників.

- Вплив мислення на психічний та особистісний розвиток дошкільника.

Список рекомендованої літератури: [7, 8, 9, 18, 22, 25, 27]

5.2. Контрольні завдання для самоперевірки знань і вмінь із змістового модуля 4 «Розвиток пізнавальних процесів дитини»

Уважно прочитайте запитання або твердження та знайдіть правильну відповідь.

1. Щоб перейти від гри до заняття дитині потрібна така властивість уваги:

- а) стійкість;
- б) розподіл;
- в) переключення;
- г) спрямованість і зосередженість.

2. Мимовільна увага це..:

- а) вид уваги, який виникає незалежно від свідомого наміру людини і полягає в невимушеному її зосередженні на певному реальному або ідеальному об'єкті;
- б) вид уваги, який виникає внаслідок свідомо поставленої мети і вимагає певних волевових зусиль;
- в) вид уваги, яка виникає після того, як свідоме зосередження на певному об'єкті переходить у невимушене.

3. У дітей раннього віку переважає увага:

- а) мимовільна;
- б) довільна;
- в) після довільна.

4. Основні зміни в розвитку уваги:

- а) розширення обсягу, зростання стійкості, формування післядовільної уваги;
- б) розширення обсягу, зростання стійкості, формування довільної уваги;
- в) зростання стійкості, формування довільної уваги, розвиток зосередженості уваги;
- г) розширення обсягу, зростання стійкості, формування мимовільної уваги.

5. Виберіть рядок, в якому йдеться про стійкість уваги:

- а) тривале утримання уваги на об'єкті або виді діяльності;
- б) здатність уважно виконувати одночасно кілька видів діяльності;

- в) переміщення уваги з одного об'єкта або виду діяльності на інший.

6. Важливим новоутворенням у розвитку уваги дошкільника є:

- а) виникнення довільної уваги;
- б) виникнення після довільної уваги;
- в) розвиток мимовільної уваги;
- г) розвиток після довільної уваги.

7. На яких заняттях найнижча стійкість уваги дошкільників:

- а) на музичних;
- б) на заняттях із малювання, ліплення, конструювання;
- в) на заняттях із математики; на заняттях, де вивчають вірш чи складають творчі розповіді;
- г) на заняттях із фізичної культури?

8. Універсальний засіб організації уваги:

- а) вказівний жест;
- б) мовлення;
- в) групування дидактичного матеріалу;
- г) планування своїх дій уголос.

9. У дошкільному віці:

- а) провідним видом є довільна увага;
- б) мимовільна увага відсутня, є лише довільна;
- в) провідним видом є мимовільна увага, довільна починає формуватися;
- г) довільна увага відсутня, є лише мимовільна.

10. Сензитивним періодом для розвитку мови дітей є:

- а) немовлячий;
- б) ранній;
- в) дошкільний.

11. Ситуативне мовлення - це..:

- а) мовлення, зміст якого зрозумілий співрозмовнику тільки за умови врахування ним ситуації, про яку розповідає дитина;
- б) зв'язне мовлення, зміст якого зрозумілий співрозмовнику на основі мовних засобів і не вимагає знання конкретної ситуації;
- в) мовлення, яке вимагає певної послідовності викладу, встановлення причинно-наслідкових зв'язків у ситуації, яку повинен зрозуміти співрозмовник.

12. Планувальна функція мовлення виникає:

- а) у 2-3 роки;
- б) у 3-4 роки;
- в) у 4-5 років.

13. Виберіть рядок, в якому йдеться про розвиток мовлення дітей раннього віку:

- а) розвиток мовлення зумовлений ситуативно-діловою формою спілкування з дорослим, у якій спілкування опосередковане предметними діями;
- б) складається пізнавальне ставлення до мови (дитина пізнає закони рідної мови в процесі словесного експериментування);
- в) активне мовлення розвивається на основі проходження дитиною етапів гуління, гукання, лепету, жестикуляторного мовлення.

14. З якого дошкільного віку мовлення виконує функцію регуляції і планування:

- а) молодшого;
- б) середнього;
- в) старшого;
- г) раннього.

15. Фонематичний слух – це:

- а) здатність сприймати на слух звуки мовлення, диференціювати та узагальнювати їх;
- б) здатність розпізнавати звуки мовлення;
- в) здатність чути звуки мовлення;
- г) здатність складати слова зі звуків мовлення.

16. Укажіть, що є наслідком підвищення чутливості аналізаторів:

- а) визрівання аналізаторів;
- б) вправлення аналізаторів;
- в) засвоєння дітьми людського чуттєвого досвіду, яке відбувається в процесі їхньої діяльності;
- г) виконання різних видів діяльності.

17. Основний зміст сенсорного виховання в дошкільному закладі полягає в:

- а) ознайомленні дітей із сенсорними еталонами;
- б) навчанні способів обстеження предметів;
- в) навчанні дітей розрізненню форм, кольорів предметів;
- г) знайомленні дітей із сенсорними еталонами та навчанні їх способів обстеження предметів.

18. Визначте послідовність обстеження предметів:

- а) виокремлення основних частин предмета, визначення їх властивостей;
- б) повторне цілісне сприймання предмета, закріплення враження;
- в) сприймання цілісного предмета, створення загального враження про нього;
- г) виокремлення дрібніших частин предмета і з'ясування їх просторового розміщення стосовно основних;
- д) визначення просторового розміщення одних частин стосовно інших.

19. Сприймання часу — це:

- а) відображення в мозку об'єктивної тривалості, швидкості, послідовності явищ дійсності;
- б) відображення віддалі, розміру, форми навколишніх об'єктів, що діють на аналізатори;
- в) сприймання цілісного об'єкта, створення загального враження про нього;
- г) відображення послідовності основних частин предмета, визначення їх властивостей.

20. Провідну роль у розвитку уявлень про просторові відношення між предметами і вміння їх визначати відіграє:

- а) засвоєння словесних позначень, які допомагають дитині виокремити і фіксувати кожний вид відношень;
- б) ознайомлення дітей із просторовим розміщенням предметів;
- в) ознайомлення дітей із формою та величиною навколишніх об'єктів;
- г) ознайомлення дітей із властивостями предметів.

21. Сенсорні еталони — це:

- а) вироблені людством уявлення про основні різновиди кожного виду властивостей і відношень;
- б) різні властивості предметів і явищ;
- в) властивості та відношення предметів;
- г) різноманітність кольорів і форм.

22. Необхідні умови для оволодіння сенсорними еталонами створюються вперше у:

- а) навчальній діяльності;
- б) продуктивних видах діяльності;
- в) ігровій діяльності;

г) трудовій діяльності.

23. Термін «сенсорні еталони» запропонував:

- а) О. Запорожець;
- б) Л. Виготський;
- в) Д. Ельконін;
- г) Т. Кондратевич.

24. Назвіть вид пам'яті, який виявляється при запам'ятовуванні змісту казки чи оповідання дитиною:

- а) рухова пам'ять;
- б) емоційна пам'ять;
- в) словесно-логічна;
- г) образна.

25. Дітям якого віку однаково дається запам'ятовування як наочного так і словесно-логічного матеріалу:

- а) раннього віку;
- б) молодшого дошкільного віку;
- в) середнього дошкільного віку;
- г) старшого дошкільного віку.

26. Як називається пам'ять, яка характеризується швидким запам'ятанням матеріалу, негайним його відтворенням і дуже коротким збереженням:

- а) образна;
- б) мимовільна;
- в) короткочасна;
- г) емоційна.

27. Із якого віку в дошкільників з'являється здатність керувати своєю пам'яттю:

- а) з молодшого дошкільного віку;
- б) із середнього дошкільного віку;
- в) зі старшого дошкільного віку;
- г) з раннього віку?

28. Ранні прояви довільної пам'яті спостерігаються:

- а) в умовах сюжетно-рольової гри;
- б) під час виконання трудових доручень;
- в) на заняттях із математики;
- г) на заняттях із малювання.

29. У дошкільників якого віку помітна різниця в продуктивності запам'ятовування наочного і словесного матеріалу:

- а) молодшого дошкільного віку;
- б) середнього дошкільного віку;
- в) старшого дошкільного віку;
- г) молодшого і середнього дошкільного віку?

30. Основою пам'яті дошкільника є:

- а) рухова пам'ять;
- б) емоційна пам'ять;
- в) образна пам'ять;
- г) словесно – логічна пам'ять.

31. Уява дитини дошкільного віку:

- а) багатша, ніж уява дорослого;
- б) розвивається поступово;
- в) творча, оригінальна;
- г) жвава, яскрава.

32. Зазначте, у якому віці дошкільників проявляється уява:

- а) 2,5—3 роки;
- б) 3—4 роки;
- в) 4 роки;
- г) 5—6 років.

33. Укажіть рядок, у якому подані всі ознаки уяви молодшого дошкільника:

- а) відтворювальна, мимовільна, яскрава, залежить від зовнішньої дії;
- б) творча, жвава, мимовільна, залежить від зовнішніх дій;
- в) відтворювальна, яскрава, довільна, залежить від зовнішніх дій;
- г) відтворювальна, жвава, довільна, залежить від зовнішніх дій.

34. У яких дошкільників уява потребує опори у предметних діях:

- а) у молодших;
- б) у середніх;
- в) у старших;
- г) у 6—7-річних?

35. У дошкільному віці:

- а) уява переважно творча;
- б) уява переважно довільна;
- в) відтворювальної уяви немає, є лише творча;

- г) предметом уяви стає те, що схвилювало і привабило дитину, захопило.

36. Уява найяскравіше виявляється у:

- а) трудовій діяльності;
- б) навчальній діяльності;
- в) ігровій діяльності;
- г) малюванні, складанні казок, віршів.

37. У якому з рядків перелічені види діяльності включають творчу уяву дітей?

- а) виготовлення поробки з дітьми за зразком вихователя;
- б) переказ казки дітьми;
- в) малювання шойно відвіданого зимового парку;
- г) придумування дітьми казки.

38. У якому з наведених варіантів дасться правильна характеристика творчої уяви?

- а) творча уява полягає у створенні образів нових, оригінальних об'єктів на основі попереднього досвіду;
- б) творча уява – це створення об'єктів на основі їх словесного опису;
- в) творча уява – це створення образів бажаного майбутнього.

39. В якому з наведених варіантів дасться правильна характеристика репродуктивної уяви:

- а) репродуктивна уява полягає у створенні образів об'єктів, які людина сприймала раніше;
- б) репродуктивна уява – це створення образів, об'єктів, яких людина раніше не сприймала;
- в) репродуктивна уява – це створення образів, об'єктів, яких у природі не існувало і не існує;
- г) репродуктивна уява – це створення нових образів, об'єктів.

40. В якому рядку йдеться про уяву молодших дошкільників:

- а) уява яскрава, відтворююча, довільна, виступає як самостійна психічна діяльність;
- б) уява творча, довільна, підтримується зовнішніми діями;
- в) уява відтворююча, мимовільна, підтримується зовнішніми діями, яскрава.

41. Основою розвитку мислення є:

- а) засвоєння зовнішніх орієнтувальних дій;
- б) оволодіння вмінням оперувати наочними образами;

- в) формування і вдосконалення мислительних дій;
- г) отримання вражень.

42. Молодший дошкільник:

- а) результати осмислює після закінчення дії;
- б) розв'язує завдання, уявляючи ситуацію й подумки комбінуючи її елементи;
- в) намагається осмислити завдання і способи розв'язання в самому процесі дії;
- г) розв'язує завдання на основі безпосереднього сприймання ситуації за допомогою зовнішніх орієнтувальних дій.

43. У дошкільному віці переважає:

- а) логічне мислення;
- б) наочно-дійове мислення;
- в) всі види мислення добре розвинені;
- г) наочно-образне та інші види мислення.

44. Протягом дошкільного дитинства діти переходять:

- а) від наочно-образного до наочно-дійового мислення;
- б) від наочно-дійового до логічного мислення;
- в) від наочно-образного до логічного мислення;
- г) від логічного до наочно-образного мислення.

45. Із якого віку в дітей починає розвиватися наочно-образне мислення:

- а) з молодшого дошкільного віку;
- б) із середнього дошкільного віку;
- в) з раннього віку;
- г) зі старшого дошкільного віку?

46. Перехід від наочно-дійового до наочно-образного мислення може бути прискорений завдяки:

- а) проведенню дидактичних ігор;
- б) спеціально організованому навчанню з використанням схем-замінників;
- в) засвоєнню нових знань;
- г) самостійній діяльності дитини.

47. Наочно-образне мислення характеризується тим, що розв'язування завдань здійснюється:

- а) за допомогою зовнішніх орієнтувальних дій;
- б) за допомогою схематичних образів;

- в) у думці, без участі практичних дій — дитина оперує лише образами;
- г) за допомогою практичних дій.

48. Який вид мислення дає змогу дитині з розрізнених малюнків скласти фігуру людини, а з кубиків будинок:

- а) наочно-дійове;
- б) наочно-образне;
- в) наочно-схематичне;
- г) словесно-логічне.

**VI. САМОПІДГОТОВКА ДО ЗАНЯТЬ П'ЯТОГО ЗМІСТОВОГО
МОДУЛЯ «РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ
ВІД НАРОДЖЕННЯ ДО 6 РОКІВ»**

6.1. Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до семінарського заняття на тему: «Формування особистості дошкільника»

Мета заняття: поглибити і закріпити знання студентів про умови розвитку особистості дитини дошкільного віку, сформувані вміння враховувати особливості розвитку дітей різної статі в освітній діяльності дошкільників. Прищепити студентам навички пошуку, користування і викладу навчального матеріалу з вивченої теми; виховувати у студентів вміння творчо дискутувати, аналізувати різні погляди, робити аргументовані узагальнення і висновки; виховувати зацікавленість дисципліною, прагнення отримувати нові знання самостійно.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Відмінність умов розвитку дитини-дошкільника від умов попереднього вікового етапу.
2. Основні шляхи впливу дорослих на розвиток особистості дітей дошкільного віку.
3. Психологічні основи статевого виховання.
4. Діяльність і розвиток особистості дошкільника.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ІЗ САМОПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТТЯ:

Для з'ясування питання щодо становлення особистості у дошкільному віці важливо визначити момент виділення дитиною само усвідомленості. Поява образу «Я» свідчить про якісний стрибок у формуванні основи особистості, в подальшому становленні її «внутрішньої позиції» (Л.І.Божович) – як стійкої системи ставлення дитини до себе, до інших людей, до оточуючого світу. Дошкільний вік, вважають психологи (Д.Б.Ельконін, Л.І.Божович та ін.), є сензитивним щодо формування особистості.

АЛГОРИТМ САМОПІДГОТОВКИ

I. Проаналізуйте зміст лекцій 16. Дайте відповідь на такі запитання:

1. Чим відрізняються умови розвитку дитини-дошкільника від умов попереднього вікового етапу?
2. які аспекти охоплює розвиток особистості дитини?
3. Як впливає склад сім'ї на формування особистості дошкільника?
4. У чому полягає вплив однолітків на розвиток особистості дошкільника?
5. Опишіть шляхи впливу дитячого суспільства на розвиток особистості дітей.

6. У чому сутність конформності? Як вона виявляється у дітей протягом дошкільного дитинства?

II. Розкрийте зміст понять: *особистість, формування особистості, статева ідентичність, статеве виховання.*

III. Перевірте свої практичні вміння:

Визначити якісні зміни в розвитку особистості впродовж дошкільного дитинства.

З'ясувати роль дорослих та однолітків у формуванні особистості дитини. Навести приклади.

Розкрити вплив спілкування з однолітками на розвиток особистості.

На основі джерел пояснити як відбувається процес статевої самоідентичності дошкільників.

З'ясувати значення різних видів діяльності в розвитку особистості дошкільника.

IV. Виконайте завдання:

Завдання 1. Чи погоджуєтесь Ви з наведеними твердженнями?

Відповідь обґрунтуйте.

1. «Особистість не є цілісністю, обумовлена генетично: особистістю не народжуються, особистістю стають» (*О.Леонт'єв*).

2. «Одним із вирішальних факторів суспільного виховання дітей є саме суспільство дітей, усередині якого і формується людина як суспільна істота» (*О.Усова*).

3. «Формування особистості не може характеризуватися незалежним розвитком якої-небудь однієї її сторони – раціональної, вольової або емоційної» (*Л.Божович*).

4. «Особистість визначається своїм ставленням до навколишнього світу, до суспільного оточення, до інших людей» (*С.Рубінштейн*).

5. «Чим сильніша самосвідомість, тим сильніше самовладання, яке з неї випливає» (*К.Ушинський*).

Завдання 2. Підготуйте коротку доповідь на одну із запропонованих тем:

1. Роль дорослих у статевої ідентифікації дітей.

2. Керівництво формуванням особистості дошкільника.

3. Значення різних видів діяльності на розвиток особистості дошкільника.

Завдання 3. Уважно прочитайте ситуації та дайте відповіді на запитання.

1. Дослідження свідчать, що в групі статус дітей різний: завжди відрізняються «зірки», «популярні» і «непопулярні» діти. *Чи залежить*

домагання дитини від статусу в групі та її реальних можливостей керувати? Дайте психологічне обґрунтування своїм висновкам.

2. Андрійко (5 років) – активний, енергійний, інтелектуально розвинений хлопчик. Йому властиві прагнення керувати однолітками і невміння їх вислухати. Як можуть розвиватися взаємини Андрійка з однолітками? Як перебороти ці недоліки у поведінці дитини?

3. Діти постійно спілкуються з батьками і однолітками. Чому спілкуючись з однолітками, дитина збагачує свій словниковий запас більше, ніж при спілкуванні з батьками?

4. Марія (6 років) заявляє: «Якби я була вихователем, я б дозволяла дітям більше малювати і ліпити». Назвіть можливі причини критичного ставлення дитини до вихователя і його діяльності. Дайте поради вихователю щодо організації дитячої діяльності.

5. Виховання має ґрунтуватися не на насильстві, покаранні, осудженні, а на взаєминах, за яких відбувається особистісне зростання, розвиток творчої активності, зниження емоційної напруженості і конфліктності. Яким має бути вихователь у спілкуванні з дітьми?

6. У сім'ї діти отримують перші і, можливо, основні уявлення про ролі чоловіка і жінки, батька й матері, господині дому й вихователя. У якому виді діяльності діти найкраще засвоюють соціальні ролі? Наведіть приклади.

Завдання 4. Скласти психолого-педагогічні рекомендації батькам щодо формування особистості дошкільника.

Список рекомендованої літератури: [7, 8, 10, 11, 16, 18, 22, 25]

Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до семінарського заняття на тему: «Самосвідомість та самооцінка у дітей дошкільного віку»

Мета заняття: поглибити і закріпити знання про різноманітні мотиви дітей дошкільного віку, умови мотиваційного розвитку дошкільника. Сформувати чітке уявлення про структуру самосвідомості, уміння застосовувати теоретичні знання для визначення рівнів розвитку самооцінки дитини. Прищепити студентам навички пошуку, користування і викладу навчального матеріалу з вивченої теми; виховувати у студентів уміння творчо дискутувати, аналізувати різні погляди, робити аргументовані узагальнення і висновки; виховувати зацікавленість дисципліною, прагнення отримувати нові знання самостійно.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Особливості Я-концепції дітей дошкільного віку.
2. Розвиток самосвідомості та самооцінки.

3. Умови та шляхи розвитку самосвідомості і самооцінки в дошкільному віці.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ІЗ САМОПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТТЯ:

Розглядаючи питання про розвиток самосвідомості в дошкільному віці, необхідно акцентувати увагу на такому новоутворенні, як об'єктивна критична самооцінка. Самооцінка дітей формується на основі усвідомлення тих зовнішніх оцінок, які дитина чує від інших людей – дорослих та дітей. Вимоги дорослих приймаються безвідмовно і стають головними критеріями моральної оцінки власної і чужої поведінки.

При розкритті змісту самооцінки доцільно показати роль продуктивних видів діяльності в усвідомленні дитиною своїх можливостей і тих якостей, що безпосередньо визначають успіхи (чи невдачі) в них. Про наявність об'єктивної самооцінки свідчить факт не сприйняття тієї оцінки, що дають дорослі незаслужено: підвищуючи чи занижуючи її. (Феномен «гіркої цукерки», експеримент Л.М.Леонтьєва). З'являються соціальні мотиви: прагнення до самоутвердження, орієнтування на похвалу, мотиви змагання тощо.

АЛГОРИТМ САМОПІДГОТОВКИ

I. Проаналізуйте зміст лекцій 17. Дайте відповідь на такі запитання:

1. Опишіть типи мотивів поведінки дітей дошкільного віку.
2. Які нові мотиви поведінки з'являються протягом дошкільного дитинства?
3. Як змінюються і розвиваються моральні мотиви поведінки?
4. У чому сутність самосвідомості?
5. Опишіть стадії розвитку Я-концепції.
6. Охарактеризуйте основні компоненти самосвідомості.

II. Розкрийте зміст понять: *самосвідомість, самооцінка, Я-концепція, мотиви, мотивація, мотиваційна сфера.*

III. Перевірте свої практичні вміння:

1. З'ясувати роль дорослого у формуванні Я-концепції дошкільника. Розкрити погляди психологів на цю проблему.
2. Пояснити, чому Я-концепція малюка в дитинстві найменш структурована і дуже пластична.
3. Описати тенденції типів особистості, які спостерігаються в дошкільному віці.
4. Розкрити умови виникнення та розвитку самосвідомості і самооцінки в дошкільному віці.
5. Дослідити, що діти знають про себе.

6. На основі спостережень вивчити індивідуальні особливості самооцінки дошкільників.

IV. Виконайте завдання:

Завдання 1. Чи погоджуєтесь Ви з наведеними твердженнями?

Відповідь обґрунтуйте.

1. «Подібно до того як трирічна дитина відкриває своє ставлення до інших людей, так семирічка відкриває сам факт своїх переживань» (Л.Виготський).

2. «Поведінка – це дзеркало, в якому кожний показує своє «обличчя», «обличчя» дитини зрозуміти значно простіше, ніж «обличчя» дорослої людини, тому що мотиви її вчинків чітко простежуються у всьому» (Й.- В.Гете).

3. «Тільки в дошкільному віці ми можемо вперше виявити вищі за типом співвідношення мотивів, підпорядковуючи собі інші» (О.Леонтьєв).

4. «Великим досягненням у розвитку дошкільника, яке дає змогу відокремити оцінку себе від оцінки іншого, є перехід від предметної оцінки іншого до оцінки внутрішнього стану самого себе» (Б.Ананьєв).

Завдання 2. Підготуйте коротку доповідь на одну із запропонованих тем:

- Роль дорослого у зародженні та становленні в дитини оцінної діяльності.
- Особливості самооцінки дітей старшого дошкільного віку.
- Від самооцінки у грі – до пізнання себе.

Завдання 3. Уважно прочитайте ситуації та дайте відповіді на запитання.

1. Діти граються у хованки. Сергійко стоїть обличчям до дерева, а діти ховаються. Випадково його погляд зупиняється на жучку, що виповз з-під кори. У мить жучок опиняється в руці хлопчика. Він сідає на траву і починає розглядати жучка. Діти гукають Сергійка, але він продовжує розглядати жучка. *Назвіть мотиви поведінки Сергійка. Який підхід вихователя доцільний у таких випадках?*

2. Вихователька поросила дітей старшої групи зробити прапорці. Одну частину прапорців вона запропонувала використати для прикрашання групової кімнати, іншу – віддати малюкам, оскільки вони ще не можуть собі їх зробити. *Чи якісно буде виконана робота? Назвіть основний мотив поведінки дітей.*

3. Сашко (6 років) добре катається на лижах із гірки. Мама помітила, що коли на горці мало дітей син не дуже охоче катається, а коли багато, то сміливо з'їжджає із найвищої гірки, сміється, кричить. *Дайте психологічне обґрунтування поведінки Сашка. Який мотив лежить в основі його поведінки?*

4. Батьки часто скаржаться на те, що діти швидко розбирають і ламають іграшки, які так хотіли мати. Коли їх сварять, вони, виправдовуючись, кажуть, що хотіли подивитися з чого вони зроблені. *Укажіть можливі причини такої поведінки. Який основний мотив поведінки дітей?*

5. 3-річний Віталік часто хвалиться рідним, що він дуже сильний. «Я можу підняти отой камінь!» - хлопчик указав на великий камінь, який він не здатний навіть зрушити з місця. *З'ясуйте, які мотиви виражені в поведінці Віталіка і чи можуть вони спричинити негативні прояви.*

6. 4-річним Дмитрику, Славку і Андрійку запропонували грати у дидактичну гру і пояснили, що переможця нагородять призом. Діти вирішили виконувати усі дії разом, а не по черзі, як було вказано вихователем в умові гри. Вони підказували один одному відповіді, а коли гра закінчилась, кожен вимагав собі призу, незалежно від досягнутого результату. *Обґрунтуйте дії дітей. Як слід поводитися вихователю?*

Завдання 4. Скласти психолого-педагогічні рекомендації батькам щодо формування самосвідомості та самооцінки дошкільника

Список рекомендованої літератури: [7, 8, 10, 11, 16, 18, 22, 25]

Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до семінарського заняття на тему: «Особливості морального розвитку дитини»

Мета заняття: поглибити і закріпити знання про моральне становлення особистості дошкільника. Прищепити студентам навички пошуку, користування і викладу навчального матеріалу з вивченої теми; виховувати у студентів уміння творчо дискутувати, аналізувати різні погляди, робити аргументовані узагальнення і висновки; виховувати зацікавленість дисципліною, прагнення отримувати нові знання самостійно.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Проблеми морального розвитку особистості дошкільника у дослідженнях видатних психологів.
2. Умови морального розвитку особистості дитини.
3. Емоційне благополуччя дитини в групі та його роль у моральному розвитку дошкільника.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ІЗ САМОПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТТЯ:

Готуючись до заняття студентам варто звернути увагу на особливості морального становлення дошкільника, на умови морального розвитку особистості дитини. У процесі вивчення рекомендованої літератури варто зацентувати особливу увагу на різноманітні теоретичні підходи щодо сутності та особливостей емоційного благополуччя дитини в групі, як важливої умови розвитку її особистості.

Відповіді на поставленні запитання передбачають знання студентів про особливості розвитку моральної поведінки у дошкільному віці, уміння знаходити і розуміти причини негативних особистісних утворень у дошкільників.

АЛГОРИТМ САМОПІДГОТОВКИ

I. Проаналізуйте зміст лекцій 18. Дайте відповідь на такі запитання:

1. У чому сутність морального розвитку?
2. Які умови формування моральних якостей особистості?
3. Укажіть позитивні результати розвитку потреби у визнанні.
4. Якими можуть бути негативні наслідки розвитку потреби у визнанні?
5. У який спосіб можна ефективно формувати моральні якості дитини?
6. У чому полягає сенситивність дошкільного віку в моральному розвитку дитини?

II. Розкрийте зміст понять: *моральний розвиток, моральний еталон, моральне виховання, моральні якості, моральні норми.*

III. Перевірте свої практичні вміння:

Розкрити погляди психологів на проблему морального розвитку особистості дитини (Ж.Піаже, Л.Кольберг, П.Каптерев, В.Зеньківський).

Визначити роль дорослого в моральному розвитку особистості дошкільника. Навести приклади з досвіду.

Розкрити причини негативних особистісних утворень у дошкільників. Прокоментувати наслідки цих утворень.

З'ясувати значення статусу дитини у групі однолітків у моральному становленні особистості дитини.

Визначити вікові зміни негативного ставлення дітей до моральних недоліків.

Охарактеризувати моральні судження й оцінки дітей дошкільного віку.

IV. Виконайте завдання:

Завдання 1. Чи погоджуєтесь Ви з наведеними твердженнями? Відповідь обґрунтуйте.

1. «Якщо дошкільника не виховувати морально, він залишиться морально глухим на все життя» (*Д.Ельконін*).

2. «Дитина – дзеркало сім'ї, як у краплі води відбивається сонце, так у дітях відбивається моральна чистота матері й батька» (*В.Сухомлинський*).

3. «Дитя, яке росте без товаришів, дитя відокремлене, поставлене в дуже несприятливі умови для розвитку почуття суспільності» (*П.Кантерев*).

4. «Моральне здоров'я дитячої душі є найважливішим і найглибшим фактором її духовного розвитку, це головна моральна сила дитинства, закладена в моральній чистоті, щирості, простодушності і цілісності його духу» (*В.Зеньківський*).

5. «Система моральних стосунків формується протягом усього життя, а започатковується тоді, коли дитина починає втягуватись у різні за змістом та організацією форми спілкування з дорослими та однолітками» (*Г.Люблінська*).

6. «Якщо дитині байдуже, що на серці її товариша, друга, матері, батька, якщо дитина не вміє бачити в очах іншої людини, що в неї на серці, - вона ніколи не стане справжньою людиною» (*В.Сухомлинський*).

Завдання 2. Підготуйте коротку доповідь на одну із запропонованих тем:

- Особливості розвитку моральної поведінки в дошкільному віці.
- Психологічний комфорт як передумова морального становлення особистості.
- Роль художньої літератури в моральному розвитку.

Завдання 3. Уважно прочитайте ситуації та дайте відповіді на запитання.

1. Діти постійно чують від дорослих: «Потрібно бути чесним, слухняним, посидючим» та ін. *У чому помилковість дій дорослих? У який спосіб можна сформулювати моральні якості?*

2. Більшість батьків вважає, що діти не слухаються через упертість або лінощі. *Чи може дитина, слухаючись, оволодіти своєю поведінкою? Чим потрібно забезпечити дитину, щоб вона оволоділа своєю поведінкою?*

3. Андрійко (6 років) допоміг маленькій дівчинці зав'язати шарф. Коли його запитали, чи не сестричка вона йому, він відповів, що ні. І додав, що вона маленька, а маленьким потрібно допомагати. *Яке моральне почуття виявив Андрійко?*

4. Оля (4,5 роки) принесла з дому гарну ляльку, дала погратися Іринці, а потім Ані. Вихователька помітила, що Оля ділиться іграшками тільки з деякими дітьми. На запитання, чому вона не всім дає іграшки, Оля відповіла, що вона дружить тільки з двома дівчатками. *Дайте психологічне обґрунтування поведінки Олі.*

5. Ігор – гіперактивна дитина. Удома йому постійно говорять, що необхідно реагувати на образи товаришів і «давати здачу», оскільки сильних поважають. *Обґрунтуйте, які наслідки можуть породити настанови батьків. Як діяти у відповідній ситуації вихователям?*

Завдання 4. Складіть психолого-педагогічні рекомендації батькам щодо морального розвитку дошкільника.

Список рекомендованої літератури: [7, 8, 10, 11, 16, 18, 22, 25]

Методичні рекомендації та алгоритм підготовки до семінарського заняття на тему: «Темперамент дошкільника та його врахування в навчально-виховній роботі»

Мета заняття: поглибити і закріпити знання про темперамент, його типи та особливості виникнення та прояву у дошкільників. Сформувати вміння на основі теоретичних знань визначати типи темпераменту в дошкільників на основі вивчення поведінки дитини. Прищепити студентам навички пошуку, користування і викладу навчального матеріалу з вивченої теми; виховувати у студентів вміння творчо дискутувати, аналізувати різні погляди, робити аргументовані узагальнення і висновки; виховувати зацікавленість дисципліною, прагнення отримувати нові знання самостійно.

ПЛАН СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

1. Типи темпераменту.
2. Врахування властивостей темпераменту в навчально-виховній роботі з дошкільниками.
3. Темперамент і характер як нерозривні властивості особистості.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ІЗ САМОПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТТЯ:

Готуючись до заняття студентам варто звернути увагу на те, що індивідуальна своєрідність дитини визначається не лише її темпераментом. Саме зміст поведінки, те, чим керується дитина, як вона ставиться до себе самої, становить основний смисл характеристики людини. Особливу увагу варто зосередити на тому, що специфічними особливостями нервової системи у перед дошкільному та дошкільному віці є слабкість, невірноваженість збуджувального і гальмівного процесів, висока чутливість. При виконанні завдань студенти мають добре засвоїти характеристики основних типів темпераменту.

АЛГОРИТМ САМОПІДГОТОВКИ

I. Проаналізуйте зміст лекцій 19. Дайте відповідь на такі запитання:

1. У чому сутність темпераменту?
2. Як проявляється темперамент у поведінці і діяльності дитини?
3. Які типові властивості темпераменту дітей дошкільного віку?
4. Охарактеризуйте дітей різних типів темпераменту.
5. Зазначте групи дітей, які потребують особливого піклування вихователя.
6. Які особливості темпераменту необхідно враховувати під час роботи з дошкільниками?

II. Розкрийте зміст понять: *темперамент, властивості темпераменту, холерик, флегматик, меланхолік, сангвінік.*

III. Перевірте свої практичні вміння:

На основі спостережень охарактеризувати дітей різних типів темпераменту, акцентувати на їх особливостях.

Користуючись джерелами, описати фізіологічну і психологічну передумови мінливості темпераменту.

Обґрунтувати співвідношення набутого та спадкового в темпераменті дітей.

Навести приклади з практики роботи вихователя, що відображають індивідуальний підхід до дітей різних типів темпераменту.

Довести, чому темперамент і характер взаємопов'язані.

IV. Виконайте завдання:

Завдання 1. Чи погоджуєтесь Ви з наведеними твердженнями? Відповідь обґрунтуйте.

1. «Поведінка людини обумовлюється не лише природженими властивостями нервової системи, а й тими впливами на організм під час її індивідуального існування, тобто залежить від постійного виховання і навчання в найширшому розумінні цих слів» *(І.Павлов)*.

2. «Індивідуальний підхід у вихованні – це варіативне використання педагогом цілісної системи засобів, форм, методів та прийомів виховної роботи з урахуванням комплексу індивідуальних відмінностей дітей» *(В.Кузьменко)*.

3. «Сангвінік і меланхолік – «темпераменти почуттів», а холерик і флегматик – «темпераменти діяльності»» *(І.Кант)*.

4. «Врахування співвідношення вікових і типологічних особливостей дає змогу вихователю найкращим чином здійснювати індивідуальний підхід до дитини» *(Я.Коломінський)*.

Завдання 2. Підготуйте коротку доповідь на одну із запропонованих тем:

- Типологічні особливості дітей дошкільного віку і формування характеру.
- Фізіологічні та психологічні передумови змін темпераменту дошкільників.
- Життєві показники основних властивостей темпераменту дітей.

Завдання 3. Опрацювати статтю Кузьменко В. Індивідуальність в освітньому процесі ДНЗ // Дошкільне виховання. — 2005. — № 8. — С. 5—7; Кузьменко В. У. Індивідуальний підхід: десять кроків // Дошкільне виховання. — 2006. — № 7. — С. 10—12.

Завдання 4. Уважно прочитайте ситуації та дайте відповіді на запитання.

1. Іванко (6 років) у спілкуванні перебиває однолітків, критикує їх, не бажаючи образити та будучи впевненим, що має справу з рівними партнерами. Однак виникають конфлікти. *Визначте тип темпераменту Іванка. На що має звернути увагу дорослий при спілкуванні з ним?*

2. Іра (5 років) життєрадісна дівчинка. Із задоволенням та енергійно береться за будь яку справу. Рухи виразні, міміка жвава. Працездатність висока, але перестає виконувати роботу, якщо зникне інтерес до неї. Любить рухливі ігри. Мовлення голосне, енергійне, темп швидкий. *Визначте тип темпераменту за наведеною характеристикою.*

3. Маринка (5,5 років). Часто змінюється настрої. Бурхливо реагує на зовнішні подразники, нестримана, нетерпелива. Надає перевагу рухливим іграм, іграм з елементами спорту. Рухи швидкі. Виникають труднощі у переключенні і концентрації уваги. Часто порушує правила. Погано засинає і неспокійно спить. Мовлення швидке, часто незрозуміле. *Визначте тип темпераменту за наведеною характеристикою.*

4. Катя (5,5 років). Емоційність низька, міміка невиразна, працездатність висока. Будь яку роботу виконує повільно. Любить спокійні ігри. Легко дисциплінується у звичній обстановці, хворобливо переживає її порушення. Легко засинає, багато спить. Мовлення повільне, неголосне, з тривалими паузами. *Визначте тип темпераменту за наведеною характеристикою.*

5. Вероніка (5 років). Дуже вразлива, чутлива. Рухи і міміка в'ялі. У новій обстановці швидко втомлюється, працездатність знижується. Потребує тривалого відпочинку. Надає перевагу спокійним іграм на самоті. Мовлення дуже тихе, невиразне. *Визначте тип темпераменту за наведеною характеристикою.*

6. Маринка – добра, чуйна дівчинка, але дуже вразлива, сором'язлива, плаксива, замкнута. Батьки часто розповідають вихователіві про недоліки дочки, присоромлюють її, при дітях називають «плаксою». *Які поради батькам Маринки повинен дати вихователь?*

7. Дітям якого типу темпераменту слід нагадувати приказку «Поспішиш – людей насмішиш»? Від дітей якого темпераменту вихователь вимагає швидкої відповіді, а кому дає змогу подумати трохи більше?

Список рекомендованої літератури: [7, 8, 18, 19, 22, 25]

6.2. Контрольні завдання для самоперевірки знань і вмінь із змістового модуля 5 «Розвиток особистості дитини від народження до 6 років»

Уважно прочитайте запитання або твердження та знайдіть правильну відповідь.

1. Дошкільники діють під впливом:

- а) розуму і почуттів;
- б) емоцій і почуттів;
- в) волі;
- г) емоцій.

2. Найсильніше і найважливіше джерело переживань дитини:

- а) її взаємини з іншими людьми — дорослими і дітьми;
- б) навколишня дійсність;
- в) ставлення до дитини;
- г) слухання розповідей і казок.

3. Зовнішнє вираження почуттів у дитини має характер:

- а) бурхливий, афективний, довільний;
- б) бурхливий, безпосередній, мимовільний;
- в) бурхливий, безпосередній, довільний;
- г) бурхливий, опосередкований, мимовільний.

4. У якому дошкільному віці виявляється почуття власної гідності у взаєминах з однолітками:

- а) молодшому дошкільному віці;
- б) середньому дошкільному віці;
- в) старшому дошкільному віці;
- г) ранньому віці?

5. Розвиток інтелектуальних почуттів пов'язаний зі становленням:

- а) пізнавальної діяльності;
- б) ігрової діяльності;
- в) трудової діяльності;
- г) навчальної діяльності.

6. У дошкільників:

- а) більшість дій — вольові;
- б) вольові дії відсутні;
- в) більшість дій — імпульсивні;
- г) переважають імпульсивні дії, обсяг вольових дій — незначний.

7. Можливість утримувати мету у дошкільників залежить від:

- а) складності завдання;
- б) тривалості виконання завдання;
- в) використання певного унаочнення;
- г) складності завдання і тривалості його виконання.

8. Молодший дошкільник у своїх діях і вчинках:

- а) керується близькими цілями, які він ставить перед собою;
- б) переслідує ті близькі привабливі цілі, які ставить перед ним дорослий;
- в) керується зрозумілими цілями, які ставить перед ним дорослий;
- г) керується далекими цілями, які ставить перед собою.

9. У старшого дошкільника:

- а) боротьба мотивів не завжди закінчується вибором більш важливого мотиву;
- б) при боротьбі мотивів переважають емоції та почуття;
- в) при боротьбі мотивів переважає розсудливість;
- г) зовсім відсутня боротьба мотивів.

10. Найдієвішим мотивом для середнього дошкільника є:

- а) слово, дане самим;
- б) заборона дорослої людини;
- в) чекання обіцяної нагороди;
- г) очікування покарання.

11. З якого віку дитина починає керувати своїми психічними процесами:

- а) з молодшого дошкільного віку;
- б) з середнього дошкільного віку;
- в) зі старшого дошкільного віку;
- г) з раннього віку?

12. Автор монографії «Розвиток довільної поведінки у дошкільників»:

- а) В. Мухіна;
- б) В. Котирло;

- в) Л. Божович;
- г) З. Мануйленко.

13. Особистість — це:

- а) феномен суспільного розвитку;
- б) сутність людини;
- в) доросла, розумна, відповідальна і вільна людина;
- г) конкретна людина, яка живе та діє в певних суспільно – історичних умовах і посідає певне місце в суспільстві.

14. Формування особистості — це:

- а) цілеспрямований процес формування в індивіда необхідних якостей і переконань;
- б) становлення людини як соціальної істоти, що здійснюється в процесі життєдіяльності;
- в) становлення людини як соціальної істоти, яке відбувається в процесі розвитку, виховання і навчання;
- г) кількісні та якісні зміни в організмі.

15. Найважливіше значення для розвитку особистості має:

- а) спілкування з дорослими та однолітками;
- б) виконання трудових та навчальних завдань;
- в) гра;
- г) продуктивні види діяльності.

16. Укажіть вік дошкільників, у якому вони прислухаються до думки колективу:

- а) 3 роки;
- б) 2,5—3 роки;
- в) 4—5 років;
- г) 5 років.

17. Зазначте наукову теорію, представники якої процес статевої самоідентифікації пояснюють дією підкріплення (батьки та інші люди заохочують маскуліну поведінку у хлопчиків; дівчатка отримують позитивне підкріплення феміної поведінки):

- а) теорія ідентифікації;
- б) теорія статевої ідентифікації;
- в) теорія самокатегоризації.

18. Виберіть рядок, в якому висвітлено поняття «Я-концепції»:

- а) узагальнене уявлення індивіда про себе, система установок стосовно власної особистості, що ґрунтується на усвідомленні і

оцінюванні своїх фізичних, характерологічних інтелектуальних та інших властивостей;

- б) компонент самосвідомості, який виявляється в тому, як індивід оцінює свої досягнення і невдачі, якості і можливості;
- в) відносно стійка, більш або менш усвідомлена система уявлень про себе.

19. У дітей молодшого дошкільного віку переважає:

- а) занижена самооцінка;
- б) завищена самооцінка;
- в) адекватна самооцінка.

20. Виберіть рядок, в якому висвітлено поняття «конформність»:

- а) здатність людини аналізувати власні дії, вчинки, мотиви і співвідносити їх із загальнолюдськими цінностями, діями, вчинками, мотивами інших людей;
- б) тенденція людини змінювати свою поведінку під впливом інших людей, пристосовувати її до їхніх вимог;
- в) компонент самосвідомості, який виявляється в тому, як індивід оцінює свої досягнення і невдачі, якості і можливості.

21. Спонукальна причина дій і вчинків людини — це:

- а) мотивація;
- б) потреба;
- в) інтерес;
- г) мотив.

22. Ієрархія — це:

- а) виникнення нових мотивів;
- б) підпорядкування мотивів;
- в) зміна змісту мотивів;
- г) зміна мотивів залежно від зміни ситуації.

23. Укажіть, що є найважливішим новоутворенням у розвитку мотиваційної сфери дошкільника:

- а) підпорядкування, ієрархія мотивів;
- б) розвиток моральних мотивів;
- в) виникнення пізнавальних мотивів;
- г) поява змагальних мотивів.

24. Зазначте мотиви, які виражають ставлення дитини до інших людей:

- а) суспільні;
- б) моральні;

- в) ігрові;
- г) пізнавальні.

25. Я-концепція — це:

- а) усвідомлення своєї індивідуальності;
- б) усвідомлення дитиною того, як її сприймають інші люди;
- в) узагальнене уявлення дитини про саму себе, систему її установок щодо власної особистості;
- г) усвідомлення власних дій і вчинків.

26. Самосвідомість — це:

- а) усвідомлення дитиною того, ким вона є, якими якостями володіє, як ставляться до неї інші і чим зумовлене це ставлення;
- б) усвідомлення себе як активно діючої істоти;
- в) усвідомлення себе в часі;
- г) усвідомлення своїх умінь і якостей.

27. Самооцінка — це:

- а) найскладніший продукт розвитку свідомої діяльності дитини;
- б) оцінка своїх можливостей;
- в) оцінка своїх досягнень і різних видів діяльності;
- г) компонент самосвідомості, який виявляється в тому, як дитина оцінює свої досягнення і невдачі, якості і можливості.

28. Дитина засвоює свою статеву належність:

- а) до кінця раннього віку;
- б) у молодшому дошкільному віці;
- в) у середньому дошкільному віці;
- г) у старшому дошкільному віці.

29. Моральний розвиток — це:

- а) цілеспрямований процес формування у дітей моральних якостей;
- б) процес засвоєння моральних норм і правил;
- в) процес, який передбачає засвоєння моральних норм, формування моральної свідомості і моральної поведінки;
- г) розвиток моральних мотивів та звичок.

30. Суспільно вироблені правила поведінки, якими керуються люди у своєму житті і поведінці, — це:

- а) моральні якості;
- б) моральні норми;
- в) моральна поведінка;

г) моральні звички.

31. Упертість — це:

- а) примхи;
- б) прояв волі дитини;
- в) наполягання дитини на певному способі поведінки;
- г) відмова від початкової вимоги.

32. Тип особистості «зневажені» характеризується:

- а) умінням швидко і точно оцінювати ситуацію, брати на себе відповідальність;
- б) надмірною самовпевненістю та зазнайством;
- в) незацікавленістю до себе ровесників, пошуком можливостей для встановлення стосунків з однолітками, підлецуванням;
- г) переживанням «емоційного голоду» у спілкуванні з однолітками, надмірно емоційним вираженням свого ставлення до ровесників (обожнюванням чи ненавистю).

33. Моральний еталон — це:

- а) еталон суспільно вироблених правил поведінки, якими керуються люди у своєму житті і вчинках;
- б) зразок високоморальної особистості, наділеної доброчесністю, благородством тощо;
- в) еталон моральної поведінки;
- г) еталон моральних звичок.

34. Вчинок, що порушує норми, правила поведінки, загальноприйнятий порядок, — це:

- а) пустощі;
- б) проступок;
- в) заздрість;
- г) упертість.

35. Тип вищої нервової діяльності визначає:

- а) зміст діяльності;
- б) зміст поведінки;
- в) індивідуальну своєрідність дитини;
- г) динаміку поведінки, її психічної діяльності.

36. Темперамент — характеристика індивіда з погляду його:

- а) динамічних особливостей: інтенсивності, швидкості, темпу, ритму психічних процесів і станів;
- б) анатомо-фізіологічних особливостей організму, головного мозку, органів чуття;

- в) характерологічних особливостей;
- г) особливостей функцій організму.

37. Тип темпераменту виявляється:

- а) з моменту народження;
- б) коли дозрівають основні властивості нервової системи;
- в) з перших тижнів життя;
- г) з раннього віку.

38. Фізіологічною передумовою мінливості темпераменту в дошкільників є:

- а) висока пластичність нервової системи дітей;
- б) рухливість нервової системи;
- в) недостатньо виражена сила нервових процесів;
- г) недостатньо виражене активне коркове гальмування.

39. Психологічною передумовою мінливості темпераменту вважають:

- а) підвищену вразливість дітей, їх схильність до наслідування;
- б) пластичність і сприйнятливність нервової системи;
- в) опосередкованість темпераменту рисами особистості;
- г) рухливість дитини.

40. Дитина-холерик:

- а) невірноважена, рухлива, із сильною нервовою системою;
- б) врівноважена, рухлива;
- в) невірноважена, інертна;
- г) врівноважена, інертна, зі слабкою нервовою системою.

41. Дитина-флегматик:

- а) врівноважена, інертна, із сильною нервовою системою;
- б) невірноважена, рухлива, зі слабкою нервовою системою;
- в) врівноважена, рухлива;
- г) врівноважена, інертна.

42. Основними компонентами характеру є:

- а) наполегливість, засвоєні способи діяння, емоції і почуття, здібності;
- б) гнучкість розуму, вольові риси, переконання, чуйність;
- в) потреби, розумові якості, здібності, темперамент;
- г) життєва спрямованість, розумові якості, емоційні і вольові риси, звички.

- 43. Послаблення в дитини інтересу до роботи, погіршення показників уваги, сприймання, пам'яті, координації рухів, зниження керованості є ознаками:**
- а) темпераменту;
 - б) нервової системи;
 - в) втоми;
 - г) хворобливого стану.
- 44. Дослідження психологічного змісту і структури внутрішньої позиції школяра здійснили:**
- а) Л. Виготський та О. Венгер;
 - б) Т. Нежнова та О. Венгер;
 - в) Л. Божович;
 - г) Л. Виготський.
- 45. Основні компоненти психологічної готовності дитини до школи:**
- а) Вольова, розумова; мотиваційна;
 - б) Розумова, емоційна, вольова;
 - в) Моральна, трудова, фізична, естетична;
 - г) Розумова, мотиваційна, емоційно – вольова.
- 46. Дитина має правильні уявлення про навчання як про важливу і відповідальну діяльність. Визначте вид її готовності до навчання в школі:**
- а) розумова;
 - б) мотиваційна;
 - в) емоційна;
 - г) вольова.
- 47. Компоненти розумової готовності дитини до школи:**
- а) Правильні уявлення про школу, певний рівень розвитку пізнавальної активності;
 - б) Пізнавальна активність, певний обсяг знань про навколишній світ;
 - в) Певний обсяг знань про навколишній світ, деякі спеціальні знання та навички, певний рівень розвитку пізнавальної діяльності;
 - г) Певний рівень пізнавальної діяльності, вольової поведінки.
- 48. Компоненти вольової готовності дитини до школи:**
- а) Довільна регуляція дій, позитивні взаємини з дорослими;
 - б) Здатність керувати психічною діяльністю;
 - в) Довільні дії, довільні психічні процеси, вольова поведінка;

- г) Дії за попередньою словесною інструкцією, певний обсяг знань про навколишній світ.

49. Компоненти мотиваційної готовності дитини до школи:

- а) Правильні уявлення про навчання як важливу й відповідальну діяльність, пізнавальний інтерес до навколишнього світу;
- б) Позитивні емоції і почуття, самостійність;
- в) Правильні уявлення про школу, бажання посісти належне місце в житті дорослих;
- г) Довільність пізнавальних процесів, пізнавальна активність.

50. Словник 6-річної дитини становить:

- а) 1000 – 2000 слів;
- б) 2000 – 3000 слів;
- в) 3000 – 4000 слів;
- г) 3000 – 5000 слів.

51. Симптом «гіркої цукерки» полягає у тому, що:

- а) Дитині погано, але вона намагається цього не показати;
- б) Дитина щось удає із себе, щось приховує – вона вже закрита для спілкування;
- в) Між бажанням і дією з'являється переживання того, яке значення ця дія матиме для самої дитини.

VII. ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Проблема розвитку дитини у вітчизняній психології.
2. Основні фактори розвитку особистості.
3. Загальні тенденції розвитку дитячої психології у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст..
4. Виникнення та розвиток дитячої психології в Україні.
5. Взаємозв'язок процесів навчання, виховання і розвитку.
6. Проблема періодизації розвитку дитини.
7. Особливості внутрішньоутробного розвитку дитини.
8. Діагностика розумового розвитку дитини «періоду немовляти».
9. Розвиток особистості на етапі раннього дитинства.
10. Роль матері у психічному розвитку дитини першого року життя.
11. Зміни у мотивації дитини раннього віку.
12. Вплив умов життя і виховання на формування уваги дитини.
13. Образотворча діяльність дитини як форма засвоєння соціального досвіду.
14. Вплив трудової діяльності на психічний розвиток дошкільника.
15. Гра – провідна діяльність дошкільників.
16. Розвиток самостійності та активності мислення на заняттях.
17. Сприймання дошкільником комічного.
18. Шляхи формування прийомів логічного запам'ятовування.
19. Уява і особистість дитини.
20. Роль художньої літератури в моральному розвитку.

21. Психологічний комфорт як передумова морального становлення особистості.
22. Особливості спілкування дошкільників з ровесниками.
23. Особливості самооцінки дітей старшого дошкільного віку.
24. Вплив дитячого оточення на розвиток особистості дошкільника.
25. Мотиви дитячої поведінки і волі.
26. Страху, їх причини та шляхи подолання.
27. Особливості темпераменту в дошкільному віці.
28. Умови розвитку здібностей у дошкільному віці.
29. Обдаровані діти.
30. Психологічна готовність дитини до систематичного навчання у школі.

ІV. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА МОДУЛЬНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

1. Психічний розвиток як складова онтогенезу та його особливості.
2. Засади періодизації психічного розвитку дітей дошкільного віку.
3. Основні закономірності психічного розвитку.
4. Індивідуально-психологічні відмінності дітей.
5. Дитяча психологія у системі гуманітарних наук.
6. Роль дитячої психології у діяльності вихователя дошкільного навчального закладу.
7. Методологічні принципи вивчення психіки дитини.
8. Методи психології дітей дошкільного віку.
9. Застосування методів дослідження вихователем дошкільного навчального закладу.
10. Особливості психічного розвитку новонародженої дитини.
11. Психічний розвиток дитини 1 р. ж.
12. Психічний розвиток дитини раннього віку.
13. Психічний розвиток дитини дошкільного віку.
14. Форми спілкування в дошкільному віці.
15. Особливості розвитку спілкування дорослого з дитиною в дошкільному віці.
16. Специфіка спілкування і спільної діяльності дошкільника з ровесниками.
17. Розвиток гри у дитини до 3-х років.
18. Особливості сюжетно-рольової гри дошкільника.
19. Характеристика різних видів дитячих ігор.
20. Рівні розвитку сюжетно-рольової гри у дошкільника.

21. Психологічні особливості побутової діяльності у дитини-дошкільника.
22. Розвиток трудової діяльності в дошкільному віці.
23. Розвиток співпраці дошкільника з однолітками.
24. Оволодіння дошкільником новими видами і формами праці.
25. Зародження образотворчої діяльності у дитини 3-х років.
26. Розвиток образотворчої діяльності дошкільника.
27. Розвиток конструктивної діяльності в дошкільному віці.
28. Розвиток уваги в ранньому віці.
29. Розвиток уваги в дошкільному віці.
30. Розвиток мовлення в немовлят та ранньому віці.
31. Характеристика розвитку мовлення дитини дошкільного віку.
32. Особливості сенсорно-перцептивного розвитку дитини раннього віку.
33. Сенсорно-перцептивний розвиток дитини-дошкільника.
34. Розвиток різних видів сприймання дитини від народження до 7 років.
35. Розвиток пам'яті в ранньому дитинстві.
36. Види пам'яті у дошкільному віці.
37. Психолого-педагогічні умови розвитку пам'яті у дітей.
38. Розвиток мислення в немовлячому віці.
39. Характеристика мислення дитини раннього віку.
40. Особливості розвитку мислення дошкільників.
41. Психолого-педагогічні умови розвитку мислення.
42. Зародження уяви в ранньому дитинстві.
43. Особливості розвитку уяви в дошкільному віці.
44. Психолого-педагогічні умови розвитку уяви дошкільника.
45. Особливості емоційного розвитку в немовлячому віці.
46. Емоційний розвиток у ранньому дитинстві.
47. Емоційний розвиток у дошкільному дитинстві.
48. Характеристика етичних почуттів дошкільника.
49. Розлади емоційної сфери дошкільника.
50. Розвиток передумов волі у немовлячому та ранньому віці.
51. Розвиток волі у дошкільному дитинстві.
52. Розвиток вольових якостей у дошкільному дитинстві.
53. Психолого-педагогічні умови розвитку волі у дошкільників.
54. Становлення самосвідомості дошкільників.
55. Розвиток самосвідомості у ранньому віці.
56. Розвиток самосвідомості у дошкільника.
57. Розвиток самосвідомості у старших дошкільників.
58. Психолого-педагогічні умови розвитку самосвідомості.
59. Передумови етичного розвитку в немовлячому віці.
60. Етичний розвиток в ранньому дитинстві.
61. Розвиток моральної свідомості дитини 3-7 років.

62. Психолого-педагогічні умови формування етичної свідомості та поведінки дошкільника.
63. Становлення передумов розвитку здібностей у дітей раннього віку.
64. Розвиток здібностей дошкільника.
65. Психологічні особливості ранньої обдарованості.
66. Психологічні особливості темпераменту дітей від народження до 7 років.
67. Особливості поведінки дітей з різними типами темпераменту.
68. Індивідуальний підхід у вихованні дітей різних типів темпераменту.
69. Мотиваційна готовність дитини до навчання в школі.
70. Пізнавальна готовність до навчання в школі.
71. Вольова готовність до навчання в школі.
72. Емоційна готовність до навчання в школі.

ІХ. ГЛОСАРІЙ (термінологічний словник)

Ампліфікація – максимальне розкриття всіх можливостей віку для психічного розвитку особистості (О. В. Запорожець).

Аналіз – одна з основних операцій мислення, що полягає у виділенні в об'єктах елементів, властивостей, зв'язків, у поділі предмету на частини.

Асинхронність – закономірність психічного розвитку, згідно з якою різні психічні функції мають різні сензитивні періоди і за тривалістю, і за віком їх настання.

Афект – форма переживання емоцій, ознаками якої є швидке виникнення, бурхливий та короткочасний перебіг, супроводження порушеннями свідомості, втратою самоконтролю. Викликаються гострими життєвими ситуаціями. Схильність до афектів свідчить про невихованість, невміння володіти собою.

Біологізаторський підхід – психологічні теорії, у яких перебільшується роль біологічних факторів розвитку особистості.

Відчуття – елементарний психічний процес, що полягає у відображенні окремих властивостей предметів та явищ оточуючого, а також станів внутрішніх органів при безпосередньому впливі подразників на органи чуттів.

Вік психологічний – новий тип будови особистості й її діяльності, ті психічні й соціальні зміни, які вперше виникають на даному віковому етапі і які у найголовнішому і основному визначають свідомість дитини, її ставлення до середовища, її зовнішнє і внутрішнє життя, весь хід її розвитку в даний період (Л. С. Виготський).

Вікові новоутворення – новий тип будови особистості та її діяльності, психічні зміни, що виникають у певному віковому періоді й визначають перетворення в свідомості дитини, її внутрішнє й зовнішнє життя.

Виховання – процес здійснення суспільних впливів, зумовлюючих формування особистості, тобто індивіда як члена суспільства, з тими якостями, які дозволяють йому відповідати на вимоги суспільства і дають підстави користуватись правами члена суспільства.

Властивість психічна – система усталених, фіксованих і повторюваних ознак психічного факту (якості характеру, темпераменту, здібностей).

Воля – психічний процес свідомої та цілеспрямованої регуляції людиною своєї діяльності та поведінки з метою досягнення поставлених цілей.

Вольова готовність дитини до шкільного навчання – рівень розвитку довільності в організації дитиною своєї пізнавальної діяльності.

Впізнавання – відтворення індивідом об'єкту при повторному його сприйманні.

Вчинок – різновид вольової дії, що спрямована на досягнення суспільно значущої мети, становить акт моральної поведінки, регульований певними етичними нормами.

Геніальність – найвищий рівень здібностей, проявом яких є відкриття особистістю нових напрямків, шляхів в галузі наукових досліджень, техніки, мистецтва.

Гетерохронність – закономірність психічного розвитку, що полягає у нерівномірному, хвилеподібному характері розвитку окремих психічних процесів.

Гра – вид діяльності, ціллю якої виступає сам процес діяльності, а не предметний результат; джерелом якої слугує наслідування і досвід і спонукуваний потребою особистості в активності.

Гра будівельна – різновид гри, у якій розгортання певного сюжету пов'язано із предметними діями по спорудженню та конструюванню з кубиків, конструкторів, допоміжних матеріалів з використанням піску, глини, камінців тощо.

Гра дидактична (навчальна) – різновид гри, яка дозволяє наблизити процес навчання до вікових особливостей дошкільника; в ній тісно переплітаються ігрова та навчальна цілі, поєднується ігрова й пізнавальна мотивація.

Група соціальна – будь-які більш чи менш стійкі об'єднання людей.

Дозрівання – прояв онтогенезу, визначений генотипом, що полягає у послідовному становленні всіх систем організму.

Детермінізму принцип – принцип дослідження психіки, за яким реагування людини на зовнішні впливи залежить не тільки від характеристик цього впливу, а й від особливостей психіки людини (інтересів, досвіду, освіченості, знань тощо): "зовнішні причини діють через внутрішні умови" (С. Л. Рубінштейн).

Діяльність – внутрішня (психічна) і зовнішня (фізична) активність людини, що регулюється усвідомленою метою.

Діяльність мнемічна – система складних за структурою психічних процесів, керованих мнемічною метою, що формується у дошкільника на основі вроджених, біологічних форм пам'яті.

Діяльність побутова – різновид діяльності, що виступає засобом задоволення біологічних потреб людини в їжі, теплі, чистоті та має соціальну природу, оскільки її виконання передбачає засвоєння людиною принципів організації свого побуту, прийнятого у суспільстві, оволодіння нею соціально виробленими культурно-гігієнічними навичками.

Діяльність продуктивна – образотворча й конструктивна діяльність дитини, націлена на отримання результату, що має творчий та оригінальний характер.

Диференціація психіки – закономірність психічного розвитку, що полягає у послідовному ускладненні психіки шляхом накопичення новоутворень.

Експеримент психологічний – один з основних дослідницьких методів психології, специфіка якого полягає у спеціальному створенні умов, за яких виникають очікувані психічні процеси, акти поведінки дитини, у повторенні їх для перевірки істинності експериментальних висновків, у зміні цих умов з метою виявлення їх впливу на перебіг досліджуваних процесів.

Екстеріоризація – процес переходу внутрішньої сторони діяльності (внутрішніх дій) у зовнішню (зовнішні дії); відбувається при здійсненні планів.

Емоції – психічне відображення у формі безпосереднього пристрасного переживання життєвого сенсу явищ та ситуацій, обумовленого відношенням їх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта.

Емпатія – один з механізмів взаєморозуміння, що полягає в емоційному відгукові на переживання іншої людини (співчуття, співпереживання).

Еталони-зразки етичні – емоційно-когнітивні узагальнення щодо способів поведінки; відображають певну сферу життя дитини та містять у собі суспільну оцінку і емоційне ставлення.

Ідеал – форма прагнення особистості, що відображає її потребу діяти у відповідності зі зразком, обраним для наслідування.

Ідентифікація – один з механізмів взаєморозуміння, що полягає в уподібненні себе іншій людині, здатності розкрити її точку зору.

Індивід – це окремий представник виду живих істот, якому властиві і загальні, і часткові, і неповторні якості.

Індивідуальність – це сукупність особливостей, що відрізняють одну людину від інших.

Інтерес – усвідомлюваний людиною мотив, що є емоційним проявом пізнавальних потреб та виявляється у бажанні більше дізнатися про об'єкт інтересу, глибше зрозуміти його. Задоволення інтересу не веде до зникнення потреби, а навпаки – до її посилення, тому його називають ненасичуваним мотивом.

Інтеріоризація – процес переходу від зовнішньої до внутрішньої сторони діяльності, яскраво проявляється у діяльності учіння.

Інтеграція психіки – закономірність психічного розвитку, що полягає у зміцненні та розширенні зв'язків між окремими психічними утвореннями.

Задатки – природна основа здібностей, ще нерозвинених, яка виявляється при перших спробах людини зайнятися діяльністю.

Здібності – система властивостей особистості, що відповідає вимогам діяльності та забезпечує високі досягнення в ній.

Здібності інтелектуальні – перші прояви здібностей дитини, основу яких складають дії наочного моделювання: заміщення, використання готових моделей і побудова моделі на основі встановлення відношень між заміником і заміщуваним об'єктом.

Здібності сенсорні – перші прояви здібностей дитини, пов'язані із сприйняттям дитиною предметів та їх якостей, що складають основу розумового розвитку; інтенсивно формуються з 3-4 років.

Здібності творчі – різновид здібностей дитини, пов'язаний з уявою, які дозволяють дитині знаходити оригінальні способи і засоби рішення задач, придумати казку або історію, створити задум гри або малюнка.

Зміст гри – той момент дійсності й відносин між дорослими, що виділяється у відповідній сфері дійсності як найбільш значущий у розумінні дітей та відтворюється ними у грі.

Зона найближчого розвитку – одне з основних понять культурно-історичної концепції розвитку Л. С. Виготського, що охоплює ті способи діяльності, якими дитина не володіє самостійно, але може їх виконати при допомозі дорослого. Розвивальне навчання повинно орієнтуватися на зону найближчого розвитку.

Колектив – група об'єднаних спільними цілями і задачами людей, що досягла в процесі соціально-цінної спільної діяльності високого рівня розвитку (Петровський А. В.).

Компетентність педагога професійна – особистісні можливості педагога, які дозволяють йому самостійно й ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу; єдність теоретичної й практичної готовності педагога до здійснення педагогічної діяльності. У педагогічній компетентності вирізняють такі гармонійно поєднані складові: знання, уміння, навички, способи й прийоми їх реалізації у діяльності, спілкуванні, розвитку особистості (Мітіна Л. М.).

Комплекс поживлення – важливе психічне новоутворення періоду новонародженості, що виникає під час контакту дитини з дорослим і включає емоційні та рухові реакції: посмішку, вокалізації, дитина тягнеться ручками і спрямовує погляд у напрямі дорослого.

Конвергенції теорії – психологічні теорії, які спираються на положення про конвергенцію (схрещування) біологічних (спадковості) та

соціальних (середовище) факторів розвитку особистості при визначальній ролі біологічних (німецький психолог В. Штерн).

Криза 3-х років – одна з криз психічного розвитку, що виникає на межі раннього та дошкільного вікових періодів; відзначається кризовими явищами у поведінці дитини (негативізм, протест, знецінення дорослих, свавілля, непокоря, впертість) і відбувається при невідповідності між операційно-технічною (володіння способами і засобами діяльності) і мотиваційною (прагнення, інтереси, бажання щодо виконання діяльності) сторонами предметно-маніпулятивної гри. Виникає при блокуванні дорослим прагнень дитини до самостійності.

Культурно-історична концепція розвитку вищих психічних функцій (теорія Л. С. Виготського (1896-1934 рр.)) - теорія особистісного й психічного розвитку, згідно якої розвиток дитини здійснюється через інтеріоризацію способів дій, існуючих у її найближчому оточенні; вищі психічні функції (мовлення, теоретичне мислення, довільна увага, словесно-логічна пам'ять, уява, воля) ніяк не представлені в матеріальній структурі організму, а є результатом розвитку органічно представлених нижчих психічних структур людини в умовах суспільства.

Макросередовище – джерело психічного розвитку особистості, що становить суспільство, його соціально-економічну і політичну систему.

Мезосередовище – джерело психічного розвитку особистості, що полягає у національно-культурних та соціально-демографічних особливостях населення за місцем проживання дитини.

Методи діагностичні (тести) – група методів психологічного дослідження, що використовуються для з'ясування того, наскільки психічні якості людини відповідають раніше виявленим нормам та стандартам.

Метод лонгітюдний – один з двох основних способів організації психологічного дослідження (другий спосіб - поперечних зрізів), поширений у дитячій психології, що передбачає дослідження динаміки певного психічного явища у одних і тих же конкретних людей або їх груп протягом тривалого часу (кількох років).

Метод порівняльний (вікових або поперечних зрізів) – один з двох основних способів організації психологічного дослідження, що передбачає одночасне вивчення певного психічного явища у різних вікових груп з метою виявлення його динаміки.

Методи інформаційні – група методів психологічного дослідження, в результаті яких отримують нові знання; основними з них виступають спостереження та експеримент.

Методи психології допоміжні – група методів психологічного дослідження (анкета, бесіда, інтерв'ю, самоспостереження), які самі по собі не відзначаються достатньою об'єктивністю та використовуються на доповнення до спостереження та експерименту.

Методи психологічного дослідження – певні шляхи збору наукових психологічних фактів, які відображають специфіку психічних фактів або

явищ і слугують предметом теоретичного аналізу.

Мікросередовище – джерело психічного розвитку особистості, що включає її безпосереднє оточення, близьких дорослих, сім'ю.

Мислення – процес пізнавальної діяльності людини, що характеризується узагальненим і опосередкованим відображенням дійсності.

Мова – система знаків, що слугує засобом людського спілкування і діяльності мислення, способом вираження самосвідомості, передачі від покоління до покоління і зберігання інформації; мова існує і реалізується через мовлення.

Мовлення – це форма спілкування за допомогою мови, що склалась історично в процесі матеріальної перетворюючої діяльності людей.

Мовлення жестикуляторне (лепет) – перша форма мовлення дитини немовлячого віку, що складається з перших слів, зрозуміти які дорослий може лише з врахуванням міміки, жестів дитини та ситуації.

Мотиваційна готовність дитини до шкільного навчання – бажання вчитися, ставлення до школи і навчання як до серйозної діяльності.

Мотивація – система усіх видів спонукань особистості (потреби, мотиви, інтереси, цілі установки, ідеали), які регулюють поведінку і діяльність людини.

Мотивів підпорядкованість – важливе особистісне новоутворення; зумовлена прагненням відповідати вимогам дорослого здатність дитини обирати між мотивами "хочу" і "треба" другий як пріоритетний.

Мрія – форма прагнення особистості, змістом якого є створений фантазією образ бажаного майбутнього.

Навичка – дія, неодноразове виконання якої призвело до її автоматизації, ознаками якої є максимально швидке виконання, відсутність зайвих рухів, мінімальна психофізична напруга, зниження контролю при збереженні якості виконання.

Навчання – процес взаємодії між тим, хто навчає (педагог), і тим, хто навчається (учень), у результаті якого в останнього формуються певні знання, вміння, навички.

Настрій – форма переживання емоцій, що становить загальний емоційний стан, фон перебігу психічних процесів та поведінки людини (діяльність відбувається на певному емоційному фоні).

Научіння – стійкі доцільні зміни діяльності, які виникають завдяки попередній діяльності й не викликані безпосередньо-вродженими фізіологічними реакціями організму.

Несвідоме – нижчий рівень психіки людини; форма відображення, при якій людина не контролює свою поведінку, неповно орієнтується в часі й просторі, порушується мовлення.

Обдарованість – сукупність здібностей, що зумовлюють особливо успішну діяльність людині в одній чи кількох сферах, які вирізняють її серед інших людей, що виконують ту ж діяльність у тих же умовах.

Онтогенез – розвиток живих істот у процесі їх індивідуального життя, що полягає у змінах, які носять закономірний, послідовний, прогресивний характер, як рух від нижчих до вищих рівнів життєдіяльності, її структурне та функціональне вдосконалення.

Особистість – суспільний індивід, об'єкт і суб'єкт історичного процесу (Б. Г. Ананьєв); спосіб буття людини у суспільстві, індивідуальна форма існування і розвитку соціальних зв'язків (Л. І. Анциферова); система властивостей, яку набуває індивід у предметній діяльності і спілкуванні, що характеризує його з боку включення у суспільні відносини (А. В. Петровський); соціальна властивість індивіда (Б. Ф. Ломов); особлива якість, яку набуває індивід у суспільстві (О. М. Леонт'єв).

Пам'ять – запам'ятовування, збереження і відтворення індивідом його досвіду.

Предеталони предметні – конкретні предмети-мірки, використовувані дитиною у ході практичного співвіднесення предметів за певними ознаками (передовсім, за формою й величиною); виникають у ранньому віці.

Переконання – система усвідомлених потреб особистості, що спонукає її діяти у відповідності зі своїми поглядами, світоглядом, знаннями.

Пізнавальна готовність дитини до шкільного навчання – готовність до шкільного навчання з боку інтелектуального розвитку дитини, що полягає в рівні розвитку пізнавальних процесів, у якісних особливостях дитячого мислення (вміння виділяти істотне; порівнювати, бачити подібне й відмінне; міркувати, знаходити причини явищ, робити висновки).

Пластичність – здатність психіки до змін, яка лежить в основі психічного розвитку.

Поведінка польова – поведінка, безпосередню зумовлена переживаннями, бажаннями дитини, імпульсивна, ситуативна, непослідовна (О. М. Леонт'єв).

Поняття – думка чи форма мислення, у якій відображаються загальні, суттєві та одиничні ознаки предметів та яка становить основу наукових знань (поняття математичні, граматичні, фізичні тощо).

Потреба – стан нужди, що виражає залежність організму від конкретних умов існування, і виступає джерелом його активності.

Потяг – спонука діяльності, в основі якої знаходиться потреба, об'єкт задоволення якої особистість не усвідомлює.

Почуття вищі – різновид емоцій особистості, що відображають ставлення особистості до явищ соціальної дійсності та є результатом формування в умовах навчання та виховання.

Прагнення – це мотиви поведінки, у яких виявляється потреба людини в таких умовах існування і розвитку, що безпосередньо відсутні, але можуть бути створені у результаті діяльності.

Праця – вид діяльності, що спрямована на виробництво суспільно-корисних продуктів (матеріальних або ідеальних).

Предмети-атрибути – різновид ігрових предметів, що безпосередньо вказують на певну професійну діяльність дорослих і є їх обов'язковими ознаками (білий халат й шапочка у лікаря, указка й дошка у вчителя).

Предмети ігрові – предмети, використовувані в ігровому призначенні, за допомогою яких дитина унаочнює уявну ситуацію, як основу задуму гри; поділяються на три основних групи: іграшки, атрибути, предмети-замінники.

Пристрасть – форма прагнення, що відображає потреби непереборної сили; сильне, стійке, тривале почуття.

Провідна діяльність – діяльність, в якій формуються основні особистісні новоутворення, відбувається перебудова психічних процесів і виникають нові види діяльності (О. М. Леонт'єв).

Провина (дитяча) – порушення дітьми встановлених у суспільстві правил (Г. О. Люблінська).

Процес психічний – система процесуальних ознак психічного явища з виділенням початку, проміжних стадій, та завершення.

Психіка – це властивість високоорганізованої матерії, що є особливою формою відображення суб'єктом об'єктивної реальності (О. М. Леонт'єв).

Реакція зосередження – прояв поведінки дитини немовлячого віку, коли вона спрямовує погляд, завмирає, тягнеться до об'єкту, що викликав інтерес. Слугує передумовою розвитку уваги.

Режим дня – обґрунтований розподіл у часі і правильна послідовність задоволення основних фізіологічних потреб дитини уві сні, годуванні й активності (за Н. М. Щеловановим).

Рефлексія – один з механізмів взаєморозуміння, що полягає в усвідомленні людиною того, як вона сприймається партнером у спілкуванні.

Рівень актуального розвитку – одне з основних понять культурно-історичної концепції розвитку Л. С. Виготського, що охоплює ті способи діяльності, якими дитина володіє самостійно, без допомоги дорослого (самостійно читає, пише, розв'язує задачі, відповідає на тестові запитання).

Розумові дії – система інтелектуальних операцій людини, спрямованих на виявлення ознак предметів, які безпосередньо не сприймаються.

Роль – суспільно прийнятий спосіб поведінки людей у різних ситуаціях (Д. Б. Ельконін).

Рушійні сили психічного розвитку – внутрішні суперечності, що спонукають людину до активності, спрямованої на їх подолання. Г. С. Костюк вирізняв низку таких важливих внутрішніх суперечностей.

Самосвідомість – один із проявів свідомості як відокремлення себе ("Я") від об'єктивного світу ("не Я"); усвідомлення, оцінка людиною себе, свого місця у світі, своїх інтересів, знань, переживань, поведінки тощо. Самосвідомість має ієрархічно побудовану структуру від елементарного самопочуття до самопізнання і найвищого рівня – самоставлення, що

виявляються у самоконтролі та саморегуляції своєї поведінки (К. К. Платонов).

Світогляд – сукупність переконань особистості, формування якого становить важливу задачу навчання і виховання; у загальних рисах утворюється до кінця шкільного віку.

Сензитивний період – специфічний для кожної психічної властивості віковий інтервал, коли вона розвивається найбільш інтенсивно.

Сенсомоторні передеталони – неусвідомлювані способи виділення просторових властивостей предметів за допомогою рухів тіла, руки, спочатку з реальним предметом, а потім з уявним; виникають у немовлячому віці.

Сенсорні еталони – психічні образи, що містять уявлення про чуттєво сприймані властивості об'єктів; формуються у дитини з трьох років.

Синтез – одна з основних операцій мислення, що полягає у поєднанні окремих елементів предметів, в об'єднанні окремих його частин у єдине ціле.

Соціальна ситуація розвитку – співвідношення зовнішніх і внутрішніх умов розвитку психіки особистості (Л. С. Виготський).

Соціологізаторський підхід – психологічні теорії, для яких характерне перебільшення ролі суспільних факторів (суспільства) у формуванні особистості.

Спілкування – складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, породжуваний потребами у спільній діяльності, який передбачає обмін інформацією, взаємодію, сприймання та розуміння між його учасниками.

Спілкування педагогічне – професійне спілкування педагога з вихованцями під час різноманітних форм роботи з дітьми, що виконує певні педагогічні функції та спрямоване на оптимізацію навчання та виховання (О. О. Леонтьєв).

Сприймання – психічний процес відображення в мозку людини предметів та явищ у цілому, у сукупності всіх їх якостей та властивостей при безпосередній дії подразників на аналізатори.

Спрямованість особистості – моральна, етична характеристика особистості, яка виявляється у реальному змісті суспільної поведінки й визначається змістом домінуючих мотивів.

Стан психічний – психічний факт, існуючий у деякий незначний проміжок часу і зумовлений ситуацією (прояви волі, уваги, мислення, почуттів).

Стрес – форма переживання емоцій особистістю, ознаками якої є стан напруги при загрозі або перевантаженні, що амбівалентно позначається на здоров'ї та діяльності особистості: позитивно (еустрес) чи негативно (дистрес).

Стрибок росту – феномен фізичного розвитку, при якому спостерігаються швидкі й бурхливі зміни у зрості, вазі та інших параметрах.

Судження – думка чи форма мислення, у якій узагальнено відображаються зв'язки між предметами або їх властивостями.

Сюжет – складова структури сюжетно-рольової гри, що визначається тим колом явищ дійсності, які знаходять відображення у грі.

Талант – високий рівень здібностей людини до певної діяльності, який виявляється в оригінальності та новизні підходу, супроводжується досягненнями найбільш високих результатів у цій сфері.

Темпераменту властивості – стійкі індивідуальні властивості психіки, що визначають динаміку психічної діяльності людини, залишаються відносно незмінними при різному змісті, цілях діяльності та утворюють структуру, що характеризує тип темпераменту.

Увага – спрямованість і зосередженість свідомості, що передбачають підвищення рівня сенсорної, інтелектуальної та рухової активності індивіда.

Уміння – готовність людини успішно виконувати діяльність, що ґрунтується на знаннях і навичках.

Умовивід – зв'язок між думками, форма мислення, в результаті якого із кількох пов'язаних відомих суджень випливає нове судження.

Учіння – один з основних видів діяльності, коли дії людини скеровуються свідомою метою засвоїти певні знання, навички, вміння, форми поведінки; коли суб'єкт діє заради засвоєння нового досвіду.

Установка – готовність особистості діяти певним чином.

Уява – своєрідна форма відображення об'єктивної дійсності, психічний процес, що полягає у створенні нових образів шляхом переробки матеріалу сприймань і уявлень, утворених у попередньому досвіді.

Уява афективна – одна з перших форм уяви дитини раннього віку, змістом якої виступають емоції й переживання дитини.

Уява пізнавальна – одна з перших форм уяви дитини раннього віку, змістом якої є образи уявних предметів, ситуацій.

Фотографічний запис – одна з можливих форм ведення протоколу спостереження, який, детально описує мімичні, пантомімичні прояви емоцій; дослівно, без змін передає мовлення дитини в прямій формі, відзначає паузи, інтонацію, силу голосу, темп (М. Я. Басов).

Характер особистості – сукупність індивідуально-своєрідних психічних властивостей, які виявляються у типових для даної особистості способах діяльності при типових обставинах і визначаються ставленням особистості, до цих обставин.

Ціль – провідний компонент структури діяльності, що є образом майбутнього результату діяльності.

X. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ

ДЖЕРЕЛ

1. Артемова, Л. Розвиток теорії і практики дитячої гри / Л. Артемова // Дошкільне виховання. – 2001. – № 7. – С. 18–19.
2. Артемова, Л. Щоб дитина хотіла і зміла вчитися / Л. Артемова // Дошкільне виховання. – 2001. – № 5. – С. 6–7.
3. Базовий компонент дошкільної освіти: нова редакція / НАПН України. – Київ, 2012. – 25 с.
4. Бушуєва, Н. Шестирічки: формування повноцінної навчальної мотивації / Н. Бушуєва // Дошкільне виховання. – 2007. – № 9. – С. 11–13.
5. Готовність дитини до навчання / упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. – Київ: Мікрос-СВС, 2003. – 112 с. – (Психологічний інструментарій).
6. Гураш, Л. Раннє дитинство: специфіка, особливості / Л. Гураш // Дошкільне виховання. – 2002. – № 1. – С. 24–25.
7. Дуткевич, Т. В. Дошкільна психологія : навчальний посіб. для студентів вищ. навчальних закл. / Т. В. Дуткевич. – Київ: Центр учбової літератури, 2007. – 391, [1] с.
8. Дуткевич, Т. В. Дитяча психологія: навчальний посіб. для студ. вищ. навчальних закл. / Т. В. Дуткевич. – Київ: Центр учбової літератури, 2012. – 423, [1] с.
9. Іванова, В. В. Комплекс діагностичних методик психічного розвитку дітей дошкільного віку : методичні рек. / В. В. Іванова. – Мукачево: МДУ, 2011. – 128 с.
10. Кононко, О. Особистісне зростання в ранньому віці: суть та умови сприяння / О. Кононко // Дошкільне виховання. – 2006. – № 1. – С. 3–6.
11. Кравець, Г. Емоції та спілкування / Г. Кравець // Дошкільне виховання. – 2004. – № 7. – С. 21–23.
12. Кузьменко, В. Гра / В. Кузьменко // Дошкільне виховання. – 1996. – № 1. – С. 24–26.
13. Кулачківська, С. Є. Методи дослідження психічного розвитку дитини / С. Є. Кулачківська // Методи вивчення психічного розвитку дитини-дошкільника: методичний посіб. для педагогів, практичних психологів, студентів середніх і вищ. пед. закл. / [С. Є. Кулачківська (наук. ред.), Г. О. Піроженко, Л. Г. Подоляк та ін.]. – Київ : Світич, 2003. – 40 с.: іл. – (Б-чка журн. «Дошкільне виховання»).
14. Кулачківська, С. Навіщо дошкільняті перехідний вік / С. Кулачківська, Л. Подоляк // Дошкільне виховання. – 2001. – № 5. – С. 6–7.
15. Лаврентьєва, Г. Готовність дитини до школи: складові успішного навчання / Г. Лаврентьєва // Дошкільне виховання. – 2000. – № 9. – С. 3–5.
16. Ладивір, С. Внутрішній світ дитини як корекція життєдіяльності / С. Ладивір // Дошкільне виховання. – 2006. – № 5. – С. 4–6.

17. Лембрик, І. Дитячі вікові кризи / І. Лембрик // Дошкільне виховання. – 2003. – № 4. – С. 22–23.
18. Люблінська, Г. О. Дитяча психологія: навчальний посіб. для студентів пед. ін-т / Г. О. Люблінська. – Київ: Вища школа, 1974. – 354, [2] с.
19. Максименко, Л. Пізнання темпераменту дитини – ключ до її виховання / Л. Максименко // Дошкільне виховання. – 1996. – № 9. – С. 20–21.
20. Машовець, М. Даруємо радість праці / М. Машовець // Дошкільне виховання. – 2006. – № 5. – С. 8–9.
21. Машовець, М. Даруємо радість праці / М. Машовець // Дошкільне виховання. – 2006. – № 6. – С. 10–11. – Закінчення. Поч.: № 5.
22. Мухина, В. С. Детская психология / В. С. Мухина. – М.: Апрель Пресс; ЭКСМО-Пресс, 2000. – 352 с.
23. Мухина, В. С. Шестилетний ребенок в школе : кн. для учителя / В. С. Мухина. – М.: Просвещение, 1986. – 143, [1] с.
24. Огнев'юк, В. Особлива місія дошкільної освіти / В. Огнев'юк // Дошкільне виховання. – 2006. – № 4. – С. 3–7.
25. Павелків, Р. В. Дитяча психологія: навчальний посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – Київ: Академвидав, 2008. – 431, [1] с. – (Альма-матер).
26. Павелків, Р. В. Дитяча психологія: практикум / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – Рівне: Волинські береги, 2008. – 320 с.
27. Психология человека от рождения до смерти / под. ред. А. А. Реана. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОзнак, 2002. – 656 с. – (Психологическая энциклопедия).
28. Развитие общения у дошкольников: характеристика основных форм общения со взрослыми у детей от рождения до 7 лет / под. ред. А. В. Запорожца, М. И. Лисиной. – М.: Педагогика, 1974. – 288 с.
29. Смирнова, Е. О. Детская психология: учеб. пособие / Е. О. Смирнова. – М.: ВЛАДОС, 2003. – 368 с.
30. Терлецька, Л. Увага дошкільників / Л. Терлецька // Психолог. – 2002. – № 9. – С. 20–22.
31. Урунтаева, Г. А. Дошкольная психология: учеб. пособие для студ. средних пед. учеб. заведений / Г. А. Урунтаева. – 3-е изд., стер. – М.: Академия, 1998. – 336 с.
32. Шаграева, О. А. Детская психология: теоретический и практический курс: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / О. А. Шаграева. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 368 с.
33. Эльконин, Д. Б. Психология игры / Д. Б. Эльконин. – Изд. 2-е. – М.: ВЛАДОС, 1999. – 361 с.

ПСИХОЛОГІЯ ДИТЯЧА

Навчально-методичний посібник
Укладач *В.В. Іванова*

Тираж 10 пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

Редакційно-видавничий відділ МДУ,
89600, м. Мукачєво, вул. Ужгородська, 26

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>